

NEMZETGAZDASÁGI SZEMLE.

VII. ÉVFOLYAM.

1883.

JANUÁR.

I. FÜZET.

AZ IPARTÖRVÉNY REVISIÓJA.

Irta : HELTAI FERENCZ.

Három közlemény.

I.

I. A modern iparjog kifejlődése.

A polgárosodás kezdetén az iparjog azonos a munkajoggal, a mely egyaránt megillet minden szabad embert: a rabszolga jogtalan, vele ura korlátlanul rendelkezik. Az állam ezen korban nem avatkozik a polgárok magán tevékenységébe, a melynek határait és módját minden szabad egyén maga szabja meg. Az ó-kor klasszikus államaiban a polgárság jogosítványa magában foglalt minden magánjogot, így a munka szabad jogát is. Az ipari munkát e korban legnagyobb részben a rabszolgák végzik, úgy a mint azt az úr előírja; szabad munkások, a szó mai értelmében, alig vannak. A középkori german-frank államokban is a szabad munkajog volt az uralkodó, a mennyiben az összefért a rabszolgasággal és a jobbágysággal. A szabad ember bármely foglalkozást üzhett, minden megszorítás nélkül; az úri hatalomnak alávetett egyén természetesen csak azt, a mit ura megengedett. Ezen kezdetleges korszakban az ipar nem birt semmi jelentőséggel, mert minden család vagy udvar maga földözte szükségletének legnagyobb részét: külön iparos osztály nincs. A fejedelmek, nagyobb urak és kolostorok udvarán majd minden mesterséget értő jobbágyok voltak letelepítve, a kik eleinte kizárólag urok részére dolgoztak, majd bizonyos szolgáltatásért szabadalmat nyervén, mások számára is.

A külön iparos osztály alakulása a városok keletkezésével egy időbe esik; a városok keletkezése pedig Közép-Európában szorosán összefügg ezen nagyobb úri udvarokkal. A városok urai saját érde-

kükben felhasználtak minden eszközt a város lakosságának növelésére, mert jövedelmük a városi lakosság szaporodásának arányában gyarapodott. Szabadalmakat adtak a lakosoknak; szabadokká tették a beköltözőket, ha egyénileg nem voltak szabadok: megadták a polgároknak bizonyos mértékben az önkormányzati jogot. Az iparüzés ekkor is szabad volt, mert senki sem bírálta, mint szerezték meg az egyes mesterek, a mesterségük folytatásához szükséges képzettséget és ügyességet.

A középkori állam egyik alapelve volt a szabad emberek egyesülési jogának elismerése. Ezen jog különösen a városokban emelkedett jelentőségre, mert főleg ezekben voltak található nagyobb számban olyan elemek, a melyek érdekeik közössége következtében leginkább érezték az egyesülés szükségét. Az egyesülés éle addig, míg a teljes városi szabadság ki nem volt víva, a város ura ellen fordult, a kivel szemben az összes polgárok sorakoznak; a mint azt elérték, az egyes polgári osztályok egymás között is elkülönülnek, és így versenyeznek a városi hatalom birtokáért. Ez a fejlődés menete nemcsak Olaszországban, hol a városok külön államokká váltak, hanem Németországban is, hol a városok területi uralmat nyertek, sőt Franciaországban is, de ott az állami hatalom megszilárdulása meggátolta az önálló városok keletkezését. Az egyesülési jog alapján sorakoztak az egyes polgárok a Gildekbe, a céhekbe, melyek eleinte csak vallásos és ethikai célokat követtek. A czéh nyitva állott mindenki előtt, ki abba be akart lépni, mert minél számosabb taggal rendelkezett valamely czéh, annál nagyobb volt tekintélye. A czéh a fejlődés ezen fokán tisztán magánjellegű egyesület, a melynek tagjait a közös védszent tisztelete és a kölcsönös segítség és oltalom fogadalma köti össze. Mint váltak ezen tágabb értelemben vett céheken belől a külön iparos céhek az iparos osztály önkormányzati közegeivé, az még nincs kellőleg földelítve. Csak annyi bizonyos, hogy ezen korban a czéh még mint a városi hatóság közege jár el, annak nevében bírja hatalmát. Kizárólagos privilegiumokkal a mesterség üzésére a céhek nem bírtak; a városi hatóság az u. n. szabad mestereknek mindig megadhatta az iparüzési jogot. A céhek fejlődésének ezen korszaka, mely Németországban körülbelül a tizenötödik századdal végződik, volt a céhek és egyuttal a kézműipar aranykora. A czéh keretén belől az iparos osztály mesterekre, legényekre és inasokra tagozódott, ez képezte a

munkás osztály állandó szervezetét. A hatósági jogok fejében, a czéh biztosította a fogyasztót a megrövidítés ellen.

A czéhekben egyesült az összes iparos elem; a fejlődés folyamán azonban ezen tényleges állapotból jog lett, a melyet akár magánál a ténynél fogva, akár külön privilegiumok alapján úgy értelmeztek, hogy a ki nem tartozik a czéhez, annak nem is szabad mesterséget folytatnia. Az iparüzés joga a czéh jogává vált. Ez maga után vonta azt, hogy a czéhbe való belépést, illetőleg a mesterré avatást mindig terhesebb és elviselhetőbb feltételekhez kötték. Az inas-, legény- és vándorlási időt mindinkább kiterjesztették, a mesterré avatást sokba kerülő és mégis használhatatlan remek elkészítésétől és drága lakomáktól tették függővé, úgy hogy tényleg csak az lehetett mesterré, a kit a czéh akart. Az ipar a czéhek monopoliumává vált, a mi annak elhanyaglását vonta maga után; a művészi ügyesség, a mely a középkor annyi iparágát kitüntette, megsemmisült; az iparcikkek minősége megromlott; a közönség oltalom nélkül odadobott a czéhek kizsákmányolásának. A czéhek féltékenyen megőrizték privilegiumaikat, meggátolták az új mesterek letelepedését, sőt az új iparágak kifejlődését is, a czéhen belől pedig szabályzataikkal megkötötték az egyes czéhtársak kezét

Ezen visszaélések mindenütt előfordultak, hol a czéhek kizárólagos privilegiumokra tettek szert, Németországban úgy, mint Franciaországban. Angliában soha sem bírtak azzal, az állami hatalom ott sohasem tűrte az ilyen közjogi természetű magán hatalmak kifejlődését. Ott folytonosan érvényes maradt azon jog, hogy minden szabad ember üzhet bármely iparágat. Az ipar megkezdése ott is bizonyos feltételekhez volt kötve, de ezen feltételeket nem valamely önkormányzati testület, hanem a hatóság, az állam állapította meg mindig. A continensen az önkormányzati testületek által gyakorolt iparrendészetet Angliában mindig az állam kezelte; csak egyes, rosszul sikerült kísérletek történtek a czéhek igénybevételére. Az iparrendészet célja eleinte kizárólag a fogyasztók megvédése volt, kéőbb, különösen a tizenhatodik század kezdetétől fogva az ipar, főleg a kivitelre dolgozó ipar fejlesztése és az iparos osztály megélhetésének biztosítása. Az iparra vonatkozó különböző törvények, a melyek közül némelyek csak helyileg voltak érvényesek, Erzsébet királynő alatt codificáltattak, és ez által Anglia egységes iparjog birtokába jutott. A kézműipar önálló üzésének felté-

tele ekkor a hét éves inasidő betöltése lett, az inastartásra minden mester jogot nyert, a legényeket legalább egy évre kellett fölfo-
gadni. A munkaidőt nyáron 12 órában, télen napkeltétől napnyug-
táig állapította meg a törvény. A mesterek és legények, meg inasok
közötti előforduló peres ügyekben a békebírákra és a városok taná-
csára bízott a jogszolgáltatás. Ezen szabályok alakilag egészen
századunkig érvényesek maradtak, de a gyakorlat már a 17. század
vége óta nem követte azokat, a mi az érdekeltek részéről nem egy-
szer szolgáltatott keserű panaszokra okot. Miután az angol kor-
mány elérte az ipar fejlesztésére irányuló politikájával célját, az
állam többé nem avatkozott be dispositiv szabályokkal az ipari
életbe; az iparüzés joga a század kezdetével tényleg szabaddá vált

Alig erősödött meg Franciaországban a királyi hatalom, rö-
gön szembeszállt a cézékkel. A Valois házból való első királyok
főleg mint a városi szabadság képviselőit üldözték a cézéseket, a
melyeknek megdöntésére 1350-ben az iparüzés jogát egészen sza-
baddá tették. A cézések azonban, felhasználva azon kedvezőtlen vi-
szonyokat, melyekbe a királyság a külföldi háborúk következtében ju-
tott, erélyesen védték önkormányzati jogaikat s szabadságukat és
győztesek maradtak az állami hatalommal szemben. A tizenötödik
században az állam iparpolitikájában a pénzügyi szempont jut ér-
vényre; az állam kibékül a cézékkel, de hatalma alá rendeli azo-
kat; elismeri jogaikat, de követeli, hogy azok a királyi hatalom ki-
folyásának tekintessenek; föntartja magának a céziszabályzatok
megerősítésének jogát, és ennek fejében megadóztatja a cézéseket.
A királyi hatalom a cézékkel szemben már a század második felé-
ben határozottan érvényesíti a korona azon jogát, hogy a cézektől
függetlenül nevezhet ki mestereket és adományozhat monopoliumo-
kat. Ez azon államelv kifejlődéséhez vezetett, hogy az iparüzés joga
tulajdonképen királyi jog, a melyet a korona tetszése szerint ado-
mányoz és megvon. Világos kifejezésre jut ezen elv az 1581. tör-
vényben, a mely egységesen szabályozta a francia iparjogot, csakis
egyes városokra alkotván külön szabályokat. E törvény megkönnyi-
tette a cézékbe való fölvételt; megtörte a különböző helyi cézéseknek
egymás közötti szoros elzárkózását az által, hogy megengedte
bizonyos korlátok között a mestereknek egyik helyről a másikba
való áttelepülését; igyekezett meggátolni a cézések által a fölvetél-
nél üzött visszaéléseket, a melyek költséges lakomákban és kivihe-

tetlen remekek előírásában nyilvánultak. A remek megbírálását a végső esetben a királyi bíró által kinevezett mesterekre bízta, a mi biztosítékot nyújtott a czéhek önkénye ellen, egyuttal azonban a mesterré avatást meghatározott királyi illeték lefizetéséhez kötötte.

Ezen törvény nem hajtotta a kellő szigorral végre és nem is vonta maga után azon jótékony hatást az ipar fejlődésére nézve, a mely szabályainak keresztülvitele mellett bekövetkezett volna. A czéhek visszaélései megújultak, a francia ipar nem haladt, a mivel a más ügyekkel igénybe vett állami hatalom nem is törődött. Egy Colbertnek kellett kezébe vennie az államigazgatást, hogy az abszolút királyi hatalom végleg megsemmisítse az iparos testületek rendelkezési szabadságát. Colbert intézkedéseinek célja a pénzügyi szempont megőrzése mellett, az ipar fejlesztése volt; eszközei ugyanazok, csak nagyobb arányúak, mint a melyekkel Anglia már ekkor kivívta az angol ipar elsőbbségét. Ez az iparüzés állami szabályozásának korszaka. A czéhek a kormány végrehajtó közegeivé váltak, feladatuk most már csak az volt, hogy megvalósítsák az állami rendeleteket, a melyek a legapróbb részletig szabályozták az iparüzést, nemcsak kormányzati és szervezeti tekintetben, hanem technikailag is. A szabályzatok (réglements) végrehajtásának ellenőrzésével Colbert külön állami tisztviselőket bízott meg, az állami gyárfelügyelőket, a kik „nemcsak a kezét, hanem a fülét, szemét és száját képezték a kormánynak.” Ezek hozták a szabályzatokat nyilvánosságra, megmagyarázták azokat az iparosoknak és ügyeltek a végrehajtásra. A czéhekbe való belépés megkönnyített, a czéhjog az állam által revideáltatott, az ipari jogszolgáltatás külön állami közegekre bízott.

Ezen ipar-kormányzati intézkedésekkel kapcsolatban, Colbert végrehajtotta iparpolitikai terveit is; számtalan új iparágat honosított; meg előmozdította a gyárak keletkezését; a technika emelésére állami gyárakat alapított, a melyek egyenként az iparfejlesztés góczpontjaivá váltak. Colbert célzott ért intézkedéseivel, az ipart a fejlődés nem sejdített magaslatára emelte. Halála után azonban a kormány más elveket követett; a kinstár a folytonos háborúk következtében örökös pénzzavarral küzd; az iparos testületeket megadóztatja és ennek fejében szabadalmakat ad azoknak; a czéhmesteri állásokat örök áron eladja; hivatalokat creál a czéhek ellenőrzésére és ismét eladja azokat a czéheknek; szóval az iparszervezet meg-

alkotása a pénzügyi szempontok szerint történik. A czéhek eladósdodnak, csakhogy megőrizhessék monopoliumaikat; éber szemmel kísérik az új iparágak keletkezését, és elnyomni igyekeznek azokat; hosszadalmas és költséges pereket folytatnak egymás ellen; az ipari jogszolgáltatás meglazul, úgy hogy végül mindenki érzi az ipari szervezet hiányait. Az állami gyámkodás, a mely egy nagy szellem kormányzata alatt oly áldásos eredményeket szült, most ép oly elviselhetlenné vált, mint előbb a magára hagyott és visszaélésekkel elburjánzott szigorú czéhrendszer volt.

Az önálló közgazdasági tudomány keletkezése a gazdasági hanyatlás ezen korába esik. A nemzeti jólét föltételeit, a természeti jog alapján tudományosan fejtegetik és követelik, hogy a törvényhozás ezzel összhangzásba hozassék. Az általános fölvilágosodás és a különleges szakműveltség terjedésével, az egyén is önállósul és nélkülözheti az állam gyámolítását, a mely épen Franciaországban oly szomorú eredményekre vezetett. Ezen eredmények szemlélete megerősítette Gournay tételét, a „laisser-faire, laisser-passer“ elvet. Az iparjog terén ezen elvet Turgot, a legkiválóbb physiokrata tudós és államférfiu valósította meg. Az általa kezdeményezett törvények mind erre czéloztak; műve koronáját az 1776. februárius havában kiadott királyi rendelet képezi, mely eltörölte a czéheket. (Edit du roi, portant suppression des jurandes.) Az ezen rendelethez csatolt mémoire több tekintetben igen nevezetes, mert az első államokmány, mely határozottan kifejezi, hogy az iparüzés jogától az állam senkit sem foszthat meg. „Kötelesek vagyunk megengedni“, mondja a rendelet: „hogy összes alattvalóink teljesengyagorolhassák jogaikat; ezen védelemmel főleg az emberek azon osztályának tartozunk, melynek leginkább szüksége és joga van arra, hogy életfentartása egyetlen forrását egészen kihasználhassa, mivel munkáján és szorgalmán kívül úgy sincs egyéb vagyona.“ A törvény föltétlenül elveti azon tant, hogy a munka joga királyi jog. A munka joga isteni jog, „minden ember tulajdonjoga, a mely a legelső, a legszentebb és a legelévülhetlenebb valamennyi jog között“.

Ehhez képest a törvény a következőket rendeli: minden iparágat szabadon űzhet mindenki, a külföldi is; a czéh mesterek (gardes-jurés) nem gyakorolhatják többé jogaikat; a kézművesek mindenegyesülése megtiltatik. A törvény ezen három pontja tökéletesen szakít a régi iparjoggal, ennek helyébe a következő határozatok lépnek:

1. Minden mesterember köteles jelentkezni a Lieutenant général de police-nál és nevét, lakhelyét és foglalkozását bejegyeztetni. 2. Minden mester köteles inasairól és legényeiről jegyzéket vezetni és azt kívánatra a hatóságnak bemutatni. 3. A mészárosok és sütők kötelesek, ha üzletüket meg akarják szüntetni, ezen szándékukat egy évvel előbb a hatóságnak bejelenteni. 4. Azon iparágak, a melyek a közönségre nézve kellemetlenséggel vagy veszélylyel járnak, •zentul is rendőri felügyelet alatt maradnak. 5. Minden városrész iparosai választanak évenként egy syndicust és két segédet, a kik a kormány és az iparosok között a közbejárók; ezek kötelesek kerületük iparosaira ügyelni, a rendőrfőnöknek jelentést tenni és annak rendeleteit az iparosokkal közölni. 6. Az árú minősége fölötti perekben, melyeknek tárgya nem nagyobb 100 livre-nél, és a mesterek és legények között, a szerződés megszegéséből folyó perekben a rendőrfőnök illetékes. A törvény négy mesterségre nézve föntartotta a céheket. u. m. : a nyomdászokra, aranyművesekre, gyógyszerészekre és fodrászokra. Az elsőkre nézve rendőri okokból; az aranyművesekre és gyógyszerészekre, mivel ezek árúczikkeinek jóságát nem ellenőrizheti a közönség; végül a fodrászokra, mivel azok mindnyájan vették állásukat és így kárpótlás nélkül nem foszthatók meg azoktól. A rendelet érvénye egyelőre csak Párisra szorított.

A rendelet végrehajtásánál Turgot nem remélt ellenállásra akadt : a párisi parlament megtagadta a törvény beiktatását. Seguier főállamügyész maga kelt a régi rendszer védelmére, de a királyi beiktatási parancsnak végre is engedett a parlament, Turgot-t azonban sikerült ellenfeleinek három hónap múlva megbuktatni. Az egyszer kimondott elvet azonban nem tehatték ki nem mondottá annak következményeit számba kellett venni. Turgot utóda Cugny nem állította vissza az eltörölt céheket, hanem új czéhszervezetet alkotott. A Párisban képviselt 121 iparág közül, a melyek előbb ugyanannyi czéhet alkottak, 21 egészen szabaddá nyilvánított, a többi 100-at pedig 50 czéhbe egyesítették, a mi által a czéhek vilongásai az egyes iparágak üzésének joga fölött megszorítottak. Ugyanazon mester beléphetett két czéhbe is, a melyekből sem a nőket, sem a külföldieket nem volt szabad kizárni. A czéhek előjáróságai visszaállítottak, de korlátoltabb hatáskörrel; a fölvételi díjak leszállítottak. A februáriusi törvény alapján letelepedett mes-

terek folytathatták iparukat a nélkül, hogy köteleztettek volna a czéhekbe belépni. Az iparosok maguk azonban nem nagyon igyekeztek az új szervezetnek előnyeit felhasználni, a legtöbb czéh nem is alkotta meg szabályzatait, úgy hogy azokat az állami közegeknek kellett kiadniok, a mi legjobban mutatja, hogy Franciaország megérett az iparszabadságra. Necker alatt igyekezett a kormány még ezen szabályokon is tágítani, a mennyiben az ipar szükséglete azt megkövetelte; különösen megengedte a réglementoktól eltérő technikájú iparüzést minden esetben. Az iparszervezethez sem ragaszkodott szigorúan a kormány; megtűrte, hogy czéhköteles iparosok letelepedjenek a nélkül, hogy beiratkoztak volna a czéhbe. A kormányzat a törvény ellenére megvalósította az iparszabadság bizonyos nemét.

A forradalom meghozta az iparszabadságot; a czéheket már 1789. augusztus 4-én eltörölték a nélkül, hogy ez az érdekelt iparosok körében ellenzésre talált volna. Az 1791. márczius 17-én kelt törvény proclamálta az iparszabadságot; az önálló iparüzés jogát csak egy föltételhez kötötte, a melyet mindenki teljesített, mert csak az iparigazolványnak bizonyos adóval való megváltásából állott. Ezt követte a formalisan még ma is érvényes 1791. június 17. törvény, mely az iparosok mindennemű egyesülését megtiltotta. A császárság és az azt követő korszak megkísértette ugyan egyes, az ipar szabadságával ellentétben álló intézmények behozatalát, de maga az elv Franciaországban többé kérdés alá nem jött, ott a forradalom óta szakadatlanul az iparszabadság uralkodik, a mely azonban nem korlátlan, csak hogy nem a kereseti szabadság, hanem az iparüzés módja szabályoztatik, főleg biztonsági és egészségügyi tekinteteből. Ilyen korlátozások foglalvák az 1848. szept. 9. törvényben és az 1881. május 17. rendeletben a munkaidőre, és az 1874. június 2. törvényben, és az azt kiegészítő rendeletekben a gyermekek és nők munkájára, meg az egészségügyi szabályokra vonatkozólag.

Németországban a czéhek által üzött visszaéléseknek orvoslását már a tizenhatodik században megkísérté a törvényhozás. A birodalmi végzések nagy számából következtetést vonhatunk a visszaélések általánosságára és terhességére; a végzések és törvények nem segítettek azonban a bajokon, mert nem volt, ki azokat végrehajtsa. A központi hatalom folyton gyengült, a kis államok önálló-

ságra tettek ugyan szert, de a háboru sokkal jobban elfoglalta őket, mintsem hogy az ipar emelésére gondot fordíthattak volna; a birodalmi városokban pedig a czéhek voltak az uralkodók a városi tanácsban, mely ellenökben mit sem tehetett. A czéhek kiváltságait helyes uton szerzett magánjogokul tekintették, a melyeket jogsértés nélkül nem lehetett egyoldalulag eltörölni. Némileg kedvezőbb állapot állt be, midőn azon jogfelfogás vergődött uralomra, hogy a czéhjogok magánjogi kiváltságok ugyan, de a mint az államtól származnak, úgy az által a velök való visszaélés vagy köztekintetből vissza is vonható. Elismerésre jutott azon elv is, hogy végső sorban nem a czéh, hanem az állami hatalom az iparüzési jog forrása, a melynek jogában áll a privilegizált czéhek mellett, a czéhekhez nem tartozó egyéneket is az iparüzés jogával felruházni. A mint a területi, állami absolut hatalom teljesen kiképződött, a czéheket állami rendőri intézményeknek tekintette, a melyeket tetszése szerint szabályozott. A czéhjog és a czéhszervezet hatósági uton állapított meg, a miben a vezérszempontra a mercantilisticus iparfejlesztési politika volt. Az iparágak czéhbeli és nem czéhkötelesekre osztattak, de mindkettőnek üzésére nézve, az állam alkotta meg a szabályokat, és ügyelt föl kiterjedt rendőri intézkedéssel végrehajtásukra. Minden kis állam, sőt a nagyobb államok egyes tartományai is, külön iparjogot nyertek, a melyek egyes intézkedésekben különböztek ugyan egymástól, de a városokat kivéve, mind az állami rendszabályozáson alapultak. Az állami rendszabályozást legerélyesebben és legkövetkezetesebben Poroszország vitte keresztül, a melyet leginkább befolyásolt Franciaország iparpolitikája. A forradalom alatt a francia uralom vagy védnökség alá került német területeken, a szabad francia iparjog vált uralkodóvá.

Poroszországot a Franciaországgal viselt háboruk egészen kimerítették, és midőn a nagy reformátorok Stein és Hardenberg újjászervezték az államot, figyelmüket nem kerülte el, mennyire akadályozhatja annak fölvirágzását a gazdasági megkötöttség, melyben minden sinlődik. A gazdasági szabadságot biztosító szabadelvű törvények között, az elsőnek egyike az 1810. királyi rendelet az iparadó behozataláról és az 1811-ki ipartörvény. Az első rendelet az önálló iparüzés jogát az iparjegy megváltásához kötötte, a melyet mindenkinek ki kellett szolgáltatni, a ki jogszerű életmódját rendőri bizonyítvánnyal igazolta és az iparadót lefizette. Csak

egyes iparágaknál, a melyek „ügyetlen üzésénél közveszély forog fönn, vagy a melyek a közbizalom megszerzését és feddhetlen magaviseletet követelnek“, kellett előbb a megállapított föltételeket kimutatni. Ilyen iparosok voltak : a gyógyszerészek, kőművesek, illetőleg építésszek, malomépitők, kéményseprők, hájóácsok, ácsok, műszerészek és aranyművesek. Az iparüzésre nézve addig a városok és falvak között fönnálló különbség, a kizárólagos iparüzési jogok, az iparüzési jogra vetett adók és szolgáltatások eltöröltettek. Az iparüzés fölügyeletével a rendőri hatóságok bizattak meg. Az 1811. ipartörvény ezen rendelet alapján áll, csak közelebbről jelöli meg az iparüzésnek köztekintetből való rendőri korlátozásait. A föntartott vagy engedelyezés alá eső iparágakra nézve, a képesítés kimutatására, állami vizsgáló bizottságok szerveztettek. A czéhek nem töröltettek el, de senki sem kényszerithető a belépésre, a czéhbeli és nem czéhbeli mesterek között, minden különbség megszűnt.

Az iparjog egysége Poroszországban a franczia uralom teljes megtörése után megszűnt, mert a visszanyert és az ujonnan szerzett tartományokban megmaradt a régi iparszervezet, a mint az a bekebelezéskor érvényes volt, így a Rajnamelléki tartományokban a franczia iparszabadság, a keleti tartományokban a czéhrendszer. A gyakorlatban ez rendkívül sok nehézségre adott okot, az ipartörvény hiányai is mindinkább kitűntek, úgy hogy egy egységes ipartörvény megalkotása mindinkább érzékeny szükségét képezett. Ez az ipartörvény tiz évi beható tenácskozás után, 1845. januárius 17-én kiadatott. Az ipartörvény az önálló iparüzés jogát a rendelkezési szabadság, állandó lakhely és az előljárósági bejelentés föltételéhez köti. Ez szabály kivételnek csak olyan iparágaknál van helye, a melyeknek üzése közveszélyes; vagy közbizalmat föltételez. A régi czéhek nem töröltettek el, de szabályzataikat revideálniok kellett; az új czéhek alakulása előmozdittatott, a mennyiben bizonyos iparágaknál az inastartási jog, a czéhbe való belépéstől tétetett függővé; a czéhek egy része pedig jogot nyert a fölvételt képesítés kimutatásától függővé tenni.

Alig lépett életbe ezen ipartörvény, a kormány kényszerítve volt azt az iparosok kívánságai szerint módosítani. Az 1849. iparügyi rendelet a kézműipar önálló üzését számos iparágban a czéhtagság föltételéhez köti, a mit a képesítés kimutatásával lehetett megszerezni, még pedig vagy a czéh előtti, vagy állami bizottság

előtti mestervizsgával. A gyári üzlet is szabályoztatott a kézművesek érdekében, a mennyiben a gyárosok csak bizonyos korlátok között alkalmazhattak legényeket. A kézmű ipari czikkek kicsinyben való eladásának szabályozására a helyi hatóságok nyertek jogot, a kik azt szabályrendeletileg csak mestereknek engedhették meg. A czéhek helyhatóságilag jogot nyerhettek még a nem czéhköteles iparágak üzésébe is beavatkozni. A külföldiek csak a helyi hatóság és a czéh megkérdezése után nyertek a letelepedésre engedélyt.

A gyakorlatban ezen törvény szigorú kivitele számtalan sérelmre adottokot, daczára annak, hogy a kormány ezen végrehajtás körül a legszabadelvűben járt el, ezért alig alakult meg az észak-német szövetség, mindjárt felhangzott a szabadelvű ipartörvény megalkotásának követelménye.

A szövetségi kormány már 1868. év elején előterjesztette a javaslatot, de végleg abból csak 1869. június 21-dikén vált törvény, mely jelenleg az egész német birodalomra, Elsass-Lotaringiát kivéve, kötelező. A törvény egyes szakaszai azóta módosítottak, különösen a munkások érdekében; az ipartársulatokról szóló czim is egészen megváltoztatott az ipartársulatok alakulásának előmozdítása czéljából, de egészben véve, az ipartörvényhozás ma is az 1869. törvényben kijelölt elvi alapokon nyugszik. A törvénynek az önálló iparüzés jogára vonatkozó intézkedései a következők: 1. §. Ipart mindenki üzhet, a mennyiben a törvény kiveteleket vagy korlátozásokat meg nem állapít. 2. §. A város és vidék között, az iparüzésre és annak terjedelmére vonatkozó különbség megszűnik. 3. §. Különböző iparágaknak egyidejű üzése vagy ugyanazon iparágaknak több üzlet- vagy elárusító helyen való folytatása megengedett. 4. §. A czéhek és a kereskedő testületek nem zárhatnak ki másokat az iparüzésből. 11. §. A nem az önálló iparüzés jogára vonatkozólag, meg nem állapít meg különbséget. 41. §. Az önálló iparüzés jogosítványa magában foglalja tetszés szerinti számú legények, segédek, mindennemű munkások, és a mennyiben a törvény intézkedései mást nem rendelnek, tanoncok fölvetelésének jogát. 42. §. A ki jogot nyert valamely ipar üzésére, az azt ipari telepének helyén és azon a helyen kívül is gyakorolhatja.

Az osztrák kormány a gazdasági ügyekkel csak a 17. század vége felé foglalkozhatott behatóbban, miután megszabadult az állandó török veszedelemtől. A kormányzati iparpolitika mercanti-

listikus, mely a czéheket az ipar fejlődésének akadályául tekinti. A czéhek visszaéléseinek meggátlását czélozzák VI. Károly 1731. és 1732-ben kiadott iparpatensei, a melyek az új czéhek alakítását és a czéhszabályzatok kiadását, a fejedelemnek tartják fenn, és általános, az ipar fejlesztését előmozdító határozatokat állapítanak meg, a melyekkel a czéhszabályzatokat összhangzásba kellett hozni. Az addig meg nem erősített czéhszabályzatokat be kellett mutatni az udvari kamarának, a mely azokat revideálta és megerősítette. Az egyes czéhszabályzatok azonban annyira ellentétes határozatokat tartalmaztak, hogy szükségesnek mutatkozott egy általános czéhszabályzatot kiadni, a mi Cseh- és Morvaország számára 1739-ben megtörtént. Az a meghatározott területen mindenütt érvényes volt, csak egyes nagyobb városok czéhei nyertek jogot külön czéhszabályok kiadására előzetes jóváhagyás után. Az önálló iparüzésre a czéhbe való fölvétel ad jogot; a fölvételt, ha az illetőnek jó bizonyítványai vannak, a szabályszerűen betöltött inasi, legény- és vándorlási időről és a remeket jól elkészítette, nem tagadhatta meg a czéh. A fölvétel körül üzött visszaélések megakadályozására külön határozatok állapítottak meg. A czéhszervezet szabályozása azonban nem vált be, a törvény nem hajtatott kellőleg végre, a visszaélések megújultak, úgy hogy Mária Teréziának és Józsefnek gyakran kellett azokkal foglalkozniok. E két uralkodó alatt a szigorú czéhrendszer megszorítása volt az ipari kormányzat célja. Az eddig nem czéhköteles iparágak nem vonattak ilyen szervezetbe, az új czéhszabályzatok megerősítése lehetőleg megtagadtatott, a czéhek befolyása a mesteri jog körül korlátoztatott; végre a mesteri jogot, a czéhek megkérdezése mellett, egyenesen a hatóság adományozza, a czéheknek csak a beiktatás maradván fenn. Külön privilegiumok útján adományoztatik az iparüzési jog a nélkül, hogy a czéhbe való belépés követeltetnék, egyes iparágak szabadaknak nyilvánítatnak és üzésükre előzetes engedély után, mindenki feljogosittatik; már 1765-ben 37 ilyen iparágat sorol föl egy udvari rendelet. A gyárak általában kivételnek a czéhek befolyása alól. A század elején a czéhek befolyása egészen megtörik, az iparüzést most már kizárólag az állam szabályozza. Egységes ipartörvény alkotására már 1776-ban történik az első kísérlet, de a megalkotott javaslat nem vált törvénynyé, hasonlóképen nem az 1835. tervezet, úgy hogy Ausztria csak 1859-ben jutott ilyennek birtokába.

Az 1859. december 20. kelt és 1860. május 1. hatályba lépett törvénynek tárgyunkat érintő szakaszai a következők : 1. §. Az ipar vagy puszta előleges bejelentés alapján (szabad ipar), vagy külön hatósági engedély alapján (engedélyezett ipar) gyakorolható. 2. §. Azon iparágak, a melyeknél a közérdek szempontjából szükséges az iparüzést külön engedélyhez kötni, engedélyezettnek gyánánt tekintetnek. 3. §. Minden iparág szabad, a mely nem jelentetik ki engedélyezettnek. 4. §. Az önálló iparüzéshez szabály szerint megköveteltetik, hogy a vállalkozó szabadon rendelkezessék vagyona fölött. 72. §. Az önálló iparosok és segéd munkások között fölmerülő jogviszonyok, a mennyiben ezekre vonatkozólag, a törvény nem tartalmaz külön szabályokat, az általános polgári törvénykönyv szerint ítélendők meg. 106. §. Azok között, kik ugyanazon vagy rokon iparágat folytatnak, ugyanazon vagy szomszédos községekben, fentartandó a testületi szervezet, a mennyiben pedig ez még nem léteznék, lehetőleg behozandó. Egy testület kiterjedhet a viszonyok szerint több község iparosaira és különböző iparágakra is. 107. §. A ki valamely testület területén iparágat önállóan üz, a melyre nézve a testület szerveztetett, magával az ipar megkezdése által tagja lesz a testületnek, és köteles az azzal járó kötelezettségeket teljesíteni. 115. §. A testületek fölállításával az ipar megkezdése vagy üzése senkire nézve sem korlátozható más módon, mint a törvényben megállapittatik.

A fentebbiekben lényeges vonásokban vázoltuk, mint fejlődött ki Európában a jelenleg érvényes iparjog, mely mindenütt az iparszabadság elvére van fektetve. A fejlődés kezdetén az állam nem befolyásolja a munka szabadságát, a mely a korlátlanúságból átmegy a testületi szabályozás, az önkényes állami szabályozás, a rendőri szabályozás stádiumain, míg végre a jogállamban egyetemes jogszabályok alá esik, mint az emberi élet minden nyilvánulása. A mint a testületi szabályozás elviselhetlen önkény nyé fajult, úgy vált az állami absolut szabályozás is, a mely a maga idejében ép oly jótékony hatású volt, mint a testületi a czéhrendszer virágzása alatt, terhessé nemesak az egyénre, a ki önállósult, hanem az államra is, a mely nem birt megfelelni feladatának. A midőn az állami hatalom az egyénnel szemben, az értelmi felsőbbiséget képviselte, az szivesen alárendelte magát gyámkodásának, de a szerepek megcserélődnek; az állam nem képes többé megfelelni azon hivatásnak, a

mely az egyén tevékenységének positiv vezetésében nyilvánul, és ez el is vonja azt mindig nagyobbodó feladatkörének betöltésétől, viszont az egyén, átmenvén a nevelési processuson, képes is, szükségét is érzi annak, hogy tevékenységét saját belátása szerint intézhesse. Ez a fejlődés szükségszerű, mert az emberi természetből és az állam lényegéből folyik. A fejlődés ugyan az, mint fentebb láttuk egész Európában. Legelőször következett be Angliában, alig befolyásolva a tudomány és a 18. század bölcselete által, tehát nem az elmélet, hanem az élet parancsa követelte. Hogy beállott Francia- és Németországban meg Ausztriában, bizonyítja, hogy a gazdasági fejlődés hasonló fokain a különböző államokban is ugyanazon szükségletek mutatkoznak; az is kitűnik, hogy azoknak kielégítési módja is csak egy lehet.

Azon államokban, a melyeknek ipari jogfejlődését jellemeztük, az iparüzés joga, a részletes szabályzatok különbözősége mellett, egy közös vonást mutat föl és ez az iparszabadság. A fentebbiek után alig lehet kétséges és azért talán fölösleges is megemlítenünk, hogy az iparüzés szabadsága nem korlátlan. Ez civilisált államban sehol sem létezik, mert a mint az emberi cselekvés minden terén állit föl az állam korlátokat, a melyeken tul senki sem hatolhat, ugy az iparüzés sincs sehol az egyén önkényének teljesen átadva, a mit nem is követel senki, ki tisztában van az állam fogalmával. Az iparüzés korlátaival azonban mindenütt az állam állitja föl, és nem mint előbb a testületek; és azok kötelezők egyaránt mindenkire. Ezek a korlátok sehol sem érintik a kereseti szabadságot, a melyet ma az állam, egész terjedelmében elismer és mely jelenlegi a társadalmi rend alapja és szülője. Az iparüzésnek a multban fennállt korlátozásai ezt szoritották meg tulajdonképen és ezt kellett az államnak szabaddá tennie, mert nem viselhette el a megszorítás következményeit. Ha az állam nem ismeri el a munkához való jogot föltétlenül és egészen, akkor szükségszerűleg el kell viselnie a munkára való jog következményeit, vagy a mi egyre megy, az államilag elébök gördített akadályok miatt magukat föntartani nem tudók eltartásának kötelezettségét, szintén föltétlenül és egészen. Ez az államéletben is uralkodó igazság követelménye. Ezt a socialistikus elvet a czéhrendszer, a mely különben is socialistikus, nem is tagadta meg virágkorában, az állam azonban nem vallhatja, mert nemcsak ő, hanem a társadalom is összeroskadna alatta.

Ha a társadalmi és állami rend az egyéni felelősség elvén alapul, akkor ezzel szemben meg kell adnia az egyéni cselekvési szabadságot is, a mely amannak föltétele. A cselekvési vagy kereseti szabadság megszorítása csak akkor lehet jogszerű, ha az állam helyt áll annak következményeiért is. E kettő közül csak egyet választhatni, összeegyeztetésük lehetetlen. Ezért nem pusztán elméleti jelentőségű, midőn azt állítjuk, hogy az államnak el kell ismernie elv gyanánt a kereseti szabadságot, a melynek minden megszorítása külön indokolandó. Wagner és utána Schönberg ezzel ellentétben azt vitatják, hogy az egyénnek csak annyiban van joga a kereseti szabadságra, a mennyiben ez a szabadság a közgazdaság legjobb állapotát, erkölcsi céljainak elérését biztosítja. Szerintök az egyéni szabadság megkötöttsége az eredeti állapot és ennek tágitása csak annyiban helyes, a mennyiben bebizonyítatik, hogy a nagyobb szabadság jobban megfelel ugy az egyéni, mint a közérdeknek. Az ellentét nem látszik lényegesnek, valójában azonban az dönti el az államnak egész szerepét a közgazdaság körül. A mit ez a közgazdasági iskola vitat, az meg volt a multban s eredményezte a mult század végétől egész a századközepéig tartó forradalmakat, a melyek a szabadság elvét juttatták az állami életben diadalra. Rettegetes bizonyítékok voltak azok, a melyek kitüntették, hogy az az állami rend, a melynek alapelve az egyén elnyomása, igazságtalan és képtelen.

A kereseti szabadság kivivásával a sok százados iparszervezet, a czéhrendszer magától összetört. A czéh, melynek létföltétele a kereset szabályozása volt, megsemmisült volna minden törvényhozási intézkedés nélkül is, abban a perczen, a melyben megszűnt létföltétele, a mint csak tengéletet élnek Ausztria kényszertársulatai, mert nem rendelkeznek azon eszközzel, a mely föntartotta a czéheket. A czéh a kézműiparra nézve, négyféle feladatot teljesített: munkaszabályozást, rendészetet, neveléssel kapcsolatos tanítást és jogszolgáltatást. Az első képesítette az utóbbi háromra, az első megvonása következtében képtelen volna az utolsó három föladat betöltésére is, még ha azok nem vonattak volna is el hatásköréből. Ezen feladatok teljesítésében a czéh helyébe az állam lépett, illetőleg annak közegei, a melyek már összealkotásuknál fogva is jobban elláthatják a rendészetet, és a jogszolgáltatást, mint a többé kevésbé mindig érdekelt czéhtársak. A tanítás maradt hátra egyedül oly fel-

adatként, a melynek terén az állam látszólag nem végezheti el azon teendőket, a melyeket a czéh elvégzett. Látszólag mondjuk, mert ha nem azok után indulunk, a melyeket a czéhrendszert visszaállítani óhajtok hoznak föl s a melyek ragyogó színben tüntetik föl a czéhet, hanem kutatjuk, hogy mit tett tényleg a czéh a nevelés terén, akkor azt találjuk, hogy semmit. A czéh szabályaiban megállapította az inas-, legény- és vándorlási időt, de azzal, hogy az inas mint inas tanult-e valamit, nem törődött, mert a megállapított inasidő betöltésével felszabadította, a nélkül, hogy kutatta volna, mit tud. Ezt csak akkor tette, midőn arról volt szó, hogy a legény mint önálló mesterember, mint versenytárs letelepedjék, ekkor pedig a tudás nagyobb mértékét hajlandó volt nem előny, hanem hiba gyanánt tekinteni. A mesterember képzettsége legfőbb részét, a technikai ügyességet, a műhelyben szerzi, de nem tanuló korában, mert midőn felszabadul, akkor áll a tulajdonképeni tanulási idő kezdetén. A műhelyig pedig a végből, hogy a tanuló technikai kiképzését ellenőrizze, sem a czéh, sem az állam, sem a kényszertársulat szemé el nem ér. Az állam megfelel kötelességének, ha ügyel arra, hogy az iparos-tanuló is megszerezze azon elemi ismereteket, a melyeket a népoktatási törvények, mint föltétlenül szükségeseket előírnak, ha ennyit tesz, akkor többet tett, mint valaha a czéhek. A műhelyekben való technikai kiképzés ellenőrzését a tanuló hozzátartozóra és az életre bízhatja. Mily feladatot kell az államnak a technikai kiképzés és a szakképzettség fejlesztése körül betöltenie, arról alább fogunk szólni. *)

II. A magyar iparjog történeli vázlata.

Hazánk ipar-jogának története nincs még földerítve, csak szórványos adatokat birunk az egyes korszakokból, a melyekből nem állithatni össze a fejlődés helyes összképét. Iróink e tárgygyal alig fogtalkoztak, az a néhány specialis munka, mely e téren meg-

---

*) L. az egész fejezetre : Die Englischen Fabrik- und Werkstätten-Gesetze. Übersetzt von V. v. Bojanowski. Berlin, 1876. R. v. Decker. — Die Fabrik-Gesetzgebungen der Staaten des europäischen Kontinents, von Th. Lohmann. Berlin, 1878. Fr. Kortkampff. — Reichs-Gewerbeordnung, bearb. von L. Jacobi. Berlin. Fr. Kortkampff. — Das Gewerbepolizeirecht nach der Reichsgewerbeordnung, von Dr. Max Seydel. München et Leipzig. 1881. G. Hirth. — Manz'sche Gesetzes-Ausgabe. erster Bd. Wien. 1880. — Eng-

jelent, a harminczas és negyvenes évekből való, a mi fölöslegessé teszi azok bővebb jellemzését. Így Kossovich Károly és Horváth Mihály munkáira, és az egyetemes magyar történelemre vagyunk utalva. A magyar történeti társulat elhatározta ugyan, hogy megkezdje az iparra vonatkozó történeti adatok gyűjtését és kiadását, de ez a kezdeményezés is csak a határozatnál maradt. Történeti irodalmunk e hiányának pótlása nagy és napról-napra érzékenyebben érezhető szükségét pótolna, mert csak ez által juthatunk hazánk valódi történetének birtokába.

Iparjogról a szó valódi értelmében hazánkban csak a városok alakulása utáni időben lehet szó; addig sem szükölködött ugyan hazánk minden ipar nélkül, de külön iparos osztályt csak a városi polgárság képez. Milyen volt azon helységekből lakó népek iparjoga, a melyeket őseink itt találtak, arról a hagyomány sem mond semmit; őseink e nemű viszonyairól is csak azt tételezhetjük föl, a mit más hasonló foglalkozást űző népek állapotairól tudunk. A krónikák sokat regélnek azon fényüzésről, a melyet az alig letelepedett magyarok a lószerszámban és a fegyverzetben kifejtettek, de arról, hogy mimódon készítették ezeket, házilag, háznépük- és szolgálkával, vagy pedig szabad mestereberekkel, nem szólnak. Szabad polgári osztály csak a városok alakulásával keletkezik hazánkban; minő szabadalmakat nyertek a beköltöző gyarmatosok iparjogi tekintetben; ki volt-e már közöttük fejlődve a czéhrendszer és mennyire, minderről alig tudunk valamit. A fejedelmek támogatták és előmozdították a városok fejlődését és nem korlátozták a német gyarmatok belső életét, úgy hogy az szabadon alakulhatott. A czéhek első nyomait a 14. században találjuk Erdélyben a szászok között. Horváth Mihály erre vonatkozólag a következőket említi: 1376-ban Lajosnak azon parancsára, hogy a czéhintézetek megjavittassanak, a szász közönség előljárói s a hét székek követei, az erdélyi püspök és egy királyi biztos előlülése alatt összegyűlvén, következő czéhszabályokat alkottak: Minden czéh évenként tartozzék kebeléből két czéhmes-

lands wirthschaftl. Entwicklung im Ausgange des Mittelalters, V. W. von Ochenchovski. Jena 1879.— Levasseur, Histoire des classes ouvrières en France jusqu'à 1789. Paris 1859. I. — Henry W. Farnam: Die innere französische Gewerbepolitik von Colbert bis Turgot. Leipzig. 1878. — Dr. Gustav Schönberg: Handbuch der Politischen Oekonomie. I. Schönberg: Gewerbe I. Th. Tübingen 1882.

tert választani, kik eskü által köteleztessenek a művek eladásában az ország vagy város rendelte igaz mértékkel élés föntartására ügyelni és azt sürgetni, igazságtalanságot czéheikben semmi tekintetből sem türendők s büntetlenül nem hagyandók. Kötelességükké tétetik továbbá, a czéhet évenként négyszer összehívni s a czéhszerkezetnek netalán mutatkozó hibáit vagy hiányait czélszerűleg meg-orvosolni. A ki a szász közönség kereskedésében részt venni akarna, tartozzék a czéhek valamelyikébe állani, meghatározott díjt letenni és a czéhszabályoknak magát alája vetni. Csak ezen föltételek alatt legyen szabad a czéhbeli tagoknak műveiket mind a piacon, mind a háznál áruba bocsátani, annyi legényt és inast fogadni, mennyit mestersége üzésére szükségesnek látand. Egynél több mesterséget tiz márka birság alatt senki se bátorkodjék üzni. Azon czéh pedig, mely kebelében más szabályokat alkotni vagy meghatározottaknál magának több jogokat sajátítani, vagy valakinek a szásznép benszülöttei közül a czéhegyesületbe való fölvételét elégséges okon kívül megtagadni merészkednék, husz ezüst márka birság alá vettessék.“

Ezen szórványos tudósításokból kitetszik, hogy a király, bár privilegiumokkal látá el a czéheket, a czéhjog alapelveinek meghatározását magának tartotta fön. A szász czéhek kizárólagos privilegiumokkal birtak, mert területükön csak czéhbeli mesternek volt szabad ipart folytatnia és az iparüzés kötelező módját is részletes határozatok szabályozták; hogy a czéhek már ekkor is hajlandók voltak a tulkapásra, bizonyítják a visszaélésekre megállapított birságok. A czéhek tagjai a versenyt sem szívesen fogadták, mutatják a czéhbe való fölvételnél fizetendő, a korhoz képest elég magas díjak, a különböző czéheknél egy arany forinttól tiz forintig változók, ezen kívül valamennyinél két font viasz, két akó bor és a lakoma. Milyen szabályok szerint üzték az ipart az uri hatalom alatt élő jobbágyok és volt-e ezek között is testületi szervezet, azt nem tudjuk.

Az észak-magyarországi városok iparjogára a tizenötödik századból való czéhszabályok vetnek világot. Ezek szerint minden czéh választott évenként egy czéhmestert, a kinek elnöklete alatt a czéhbeli mesterek havonként kétszer gyűléseket tartottak, a melyekben a mesterség üzése, az iparczikkék ára és más ügyek fölött tanácskoztak. „A czéhből kizáratik és mesteri jogait elveszti: ki mestertársának legényeit elcsábítá, ki legényeivel közös haszonra

dolgozott, ki a munkabér fölötti tanácskozásokat legényeinek fölfedezte, ki tolvajságra és egyéb kirugásokra vetemedett, ki a városi tanács rendeleteinek nem engedelmeskedett. A vándorlegény tartozott magát a czéhmesternél, ha csak keresztülutazott is, bejelenteni és ez intézte el, hol nyer munkát vagy szállást. A mesteri jogot elnyerni akaró, valamely remekmű által tartozott ügyességét tanúsítani s azon kívül a czéhbeli tagokat megvendégelni. Senki sem tiltathatik el a czéhbe lépéstől, ki tudományát, ügyességét és jó erkölceit eléggé bebizonyította. De a kontárok a városból kitiltattak, s a lakosoknak nyilvánosan meghagyatik, ilyenek által semmit se készíttetni. Egy mesternek sem volt szabad készítményeit egyébkor, mint a nyilvános vásárok alkalmával áruba bocsátani. Szinte egy polgárnak sem volt szabad a megrendelt munkát valami ürügy alatt a mestertől elvenni s másiknak adni; azon mester, ki így munkát vállalt föl, elveszté mesteri jogait; ha pedig a rendelő a szolgáltatott művel meg nem elégedttt, a czéhmester előtt javítást vagy kárpótlást kívánhatott.*

A czéhjogok királyi privilegiumokon alapultak és nálunk sohasem gyökerezett meg azon fölfogás, hogy a czéhnek sajátlagos joga van az iparüzésre szabályokat alkotni. A fejedelmek nem egyszer módosították és törölték el az egyes czéhek privilegiumait, ha azt a közérdek úgy követelte. Ez a szükség pedig igen gyakran beállott, mert a czéhek, melyek különösen a felső-magyarországi városokban a politikai hatalmat is magukhoz ragadták, nálunk is ép úgy elfajultak, mint Németországban. A czéhszabályok alakilag ugyan változatlanok maradnak, de a szellem, mely azoknak életet ad, más mint a középkor virágjában volt. A mennyire a társulati szellem a kézművesek czéheiben fennmaradt, mondja Horváth, bizonyos szükkeblü, önös gondolkodásmód vált sajátjává. „Az pedig, hogy a németajku czéhbeliek társulatokból a magyarokat kizárták, minélfogva ezek már régibb időkben külön czéheket alkotni kénytelenítették, a magyar nemzetiség iránti idegenkedésből származott. Egyébiránt több hasonló művekkel foglalkodók, p. lakatosok, kovácsok, késesek stb. most is, miként előbb, ugyanazon czéhben valának egyesülve; együemüek ritkán alkotának külön czéhet. Ily különemü kézművesek egyesületét kell a czéhek alatt értenünk, midőn például olvassuk, hogy Pozsonyban az 1600. év táján csak hét czéh létezett.*

A mint a török az ország nagy részéből kiűzetett és a belviszályok lecsillapultak, az országgyűlés is inkább foglalkozhatott az ipar szomorú állapotával. A czéhek káros befolyása a kézműiparra e korban már meglepőleg nyilatkozott több olynemű szabályaikban, melyek vagy a kézművek gyarapultát, vagy az általok készített czikkekhöz való könnyű és olcsó juthatást megakadályozák s megnehezíték. „Ilyen volt például az, melynél fogva a műnek ára gyakran értékénél fölebb emeltetett s azon mesterekre, kik azt az így meghatározott áron alul adnák, nagy birság vettetik, ilyen az is, mely szerint társulatokba csak nagy összeg pénz letétele után jutottak uj, kivált nem városaikban és hasonló czéhben álló atyától származott mesterek; miben czéluk volt a több mesterek által okozandó verseny és evvel a művek olcsóbságának meggátlása. Az 1715-ki országgyűlés tehát ezek által az ország javát sértetni látván, mindenekelőtt megújittatni és szorosán megtartatni rendelé az 1659-ki 79-dik törvényczikket, minélfogva a kézművek, mérendő hus stb. árát meghatározni a vármegye jogositva van; továbbá az eléggé ügyes, uj mestereknek a czéhekbe minden megszorítás nélkül is türhető fizetés melletti fölvétele tiszti közbevetés által is eszközölni rendeli; végre pedig a királyoktól nyert szabadalmaikat meghagyván, minden az ország törvényeivel s iparával ellenkező szabályaikat eltörli. Az 1723-ki 70-ik törvényczikk pedig ezeket megerősítvén, hozzáadja, hogy a czéhek azon kézműveseket, kik a társulatban nem létezők, a városokban földesuraik magán számára üzik mesterségöket, erőszaktétel büntetése alatt, foglalkodásokban ne nyugtalanítsák.“

Ugy látszik azonban, hogy ezen törvények nem segítettek a bajokon, mert az 1729-ki országgyűlés már ismét kénytelen a czéhek visszaéléseivel foglalkozni. „A karok és rendek nagy kihágásait látnák a kézművi egyesületeknek abban : hogy azok önhatalmukból a vidéken fiókczéheket is alkotnának, közölvén azokkal némi szabadalmakat; hogy különféle szabályokat alkotnának a népközönség kárára; hogy a társulatba igtatási taksát mód felett felemelnék s ez által a kézművesek szaporodását akadályoznák; hogy azokból a magyarokat kizárnák s ekként szabadságaikkal önkényök szerint visszaélnének, határozzák : hogy az ekként kihágó czéhek, ha egyes esetekben a helytartótanáctól ezután is vádoltatni fognak, czéhi szabadalmaiktól megfosztassanak, vagy a körülmények szerint másképp, de példásan megbüntettessenek.“

Mária Terézia, de méginkább II. József kormánya azon mercantilistikus iparfejlesztési politikát követte, a mely a fejlődés bizonyos fokán, mint az első fejezetben láttuk, mindenütt beáll. Gondoskodásuk tárgyát ugyan inkább csak az örökös tartományok képezték, de azért honunkban is sokat tettek ugy a mezőgazdaság, mint az ipar és kereskedelem emelésére. Az első gyárak ekkor keletkeztek, legnagyobbrészt állami támogatás mellett, és fejedelmi privilegiumok alapján. József már 1784-ben eltörölte azon 1753. óta fennálló szabályt, a mely megakadályozta, hogy a nem városi polgárok, különösen a protestansok, az egyes városi czéhekbe felvétessenek. „Midőn azonban észrevenné a fejedelem, hogy ezen rendelményeivel czélt mindenütt még sem érhet s a czéhi szükkeblőség számtalan módokat talál, mik által azokat erejüktől megfosztja vagy kijátsza, 1786-ban végre az egész czéhintézetet eltörölte, kivétel nélkül mindenkinek teljes szabadságot adván mestersége akadálytalan gyakorlatára.“ Egyéb rendeleteivel együtt azonban ezt is visszavonta 1790-ben József, a ki hivatva lett volna Magyarország irányában azon feladatot betölteni, a melyet Franciaországban Colbert teljesített oly nagy eredménnyel. E korból érdemes még fölemlíteni Schwartzner statisztikája után azt, hogy 1777-ben mindössze 13,934 czéhbéli mester, 12,516 segéd és 4671 inas volt Magyarországon, nem értvén ide a falusi, czéhen kívüli mestereket.

Az országgyűlés folytatni akarta a József által megkezdett munkát s haladni akart az általa kijelölt uton. Az 1790. országgyűlés által kiküldött országos választmánynak utasítása volt „a kézművek és gyárak gyarapításának módjairól“ is javaslatot készíteni; a választmány meg is felelt feladatának, az általa készített javaslatok között van kettő, mely e tárgyat érinti, u. m. : 1. A mesterségek és gyárak emeléséről, és 2. A czéhek visszaéléseinek orvoslásáról. A javaslatokból azonban, bekövetkeztén a háborus évek, törvények nem váltak. II. Lipót megújította ugyan a czéhek visszaélései ellen régibb időben hozott törvényeket és Ferencz 1805-ben egészen új czéhszabályokat alkotott, de ezek sem valának képesek megakadályozni a czéhek tulkapásait. Ez azonban, mondja Horváth „a törvény- és helyhatóságok gondosb felügyelete mellett, e korban sem oly általános, sem oly hatékony akadály nem volt már, hogy az ipar gyarapodásának nagyobb gátakat vethetett volna.“

Horváth Mihály ezen ítéletének alaposságát különösen világítja meg azon körülmény, hogy Ferencz király uralkodásának majdnem minden évében három-négy rendeletet kellett kiadnia a helytartó tanácsnak, a melyek mind a czéhek visszaéléseinek meggátolását célozták. Az 1805. február 5-én kiadott királyi rendelet főbb szabályai a következők :

1. A ki mesteri jogot akar nyerni, az mesterségét a czéhbeli kiváltságban megállapított rendszabályokhoz képest, jól megtanulja, és három esztendeig vándoroljon.

2. A jelenleg létező mesterek száma nem akadályozhatja meg azok fölvetelét, kik mesterekké akarnak lenni. Azon mesterek száma azonban, kiknek készímenyei az élet főszükségleteihez tartoznak és így árszabás alá is esnek, a királyi vagy mezővárosokban, a jövőben is a helybeli viszonyokhoz alkalmaztassék; a többi mesterek száma azonban nem szorítható meg.

3. A remek elkészítése alól nincs fölmentésnek helye. A fölradandó remek mindazáltal olyan legyen, melyet könnyen el lehet adni.

4. A remekelő legény által készített remeknek megvizsgálása végett, a czéh-biztos a czéhmesterrel egyetemben mestereket fog kinevezni. A legényeknek szabadságukban áll, ha első remekük netalán hibásnak találtatnék, újat készíteni; ha ezt ismét tökéletlennek találnák, akkor remekjüket más városbeli mesterek által vizsgáltathatják meg. A hibákat pénzzel megváltani nem lehet.

5. Minden mesternek egyenlő joga van, azért senkit sem kényszeríthetni, hogy mesterségét csak bizonyos részében vagy csak bizonyos helyen folytassa olyformán t. i., hogy csak bizonyos vidék számára dolgozhasson.

6. A vidéki, vagy azon városba való mesterek, a hol az illető mesterségre nincs czéh, csatlakozhatnak más czéhekhez.

7. Azon helyeken, hol czéhek vannak, kontárok nem türetnek meg. A vidéken azonban, hol czéhek nincsenek, a földesur beleegyezésével, szabadon telepedhetik le minden mesterember, és mesterségét akár magánosan, akár legények által gyakorolhatja. Ezen rendelet nem terjed ki azon kontárokra, kik a különböző városokban jelenleg a felsőbbség engedélyével tartózkodnak.

8. Azon mesterek, kikre kiderül, hogy készítményeik árát ösz-

szebeszélés következtében, a méltányoson felül emelték, pénz- és börtönbüntetéssel sújtatnak.

9. A czéhek a mesteri díjon kívül tagjaiktól semmit sem szedhetnek; az önkénytes adakozásokat betegek és a vándorló legények számára fordíthatják ugyan, de a pénzkezelésről felsőbbségüknek számadással tartoznak.

10. A helyhatóság engedelmével minden mester átköltözhetik másik helyre.

11. A czéhekre a megyékben a járási szolgabírák, a városokban a tanács ügyel fel kirendelt biztosok által. Czéhgyűlést csakis a czéhbiztos jelenlétében szabad tartani, a legények gyűlésein pedig a czéh által választandó mesterek tartoznak jelen lenni.

Ez a királyi rendelet nem hozta meg az iparjog kívánt egységét; a különböző czéhek különböző privilegiumok alapján gyakorolván az iparüzést, tényleg annyiféle volt az iparjog, a hány czéh. Ezért Ferencz 1813-ban megsemmisítette valamennyi czéh privilegiumait és egy általános czéhszabályzatot dolgoztatott ki. A helytartótanács ezt közölte valamennyi törvényhatósággal, felhíván azokat, hogy készítsenek az általános szabályzat alapján minden hatóságuk alá tartozó czéh számára külön-külön kiváltsági javaslatokat, melyeket a helytartótanács ő Felsége elé fog terjeszteni.

Az általános czéhszabályzat (*Generalis articuli caehales pro Contuberniis et caetibus regni Hungariae*), nyolcz czim alatt 56 cikkben tárgyalja a kézművesek jogviszonyait. Az egyes czimek a következők: I. Az inasokról. II. A mesterlegényekről. III. A mesterségről általában. IV. A mesterek kötelességeiről. V. A temetésről és kikisérésről. VI. Az özvegyekről. VII. A czéhgyűlésekről. VIII. A czéhmester és az alczéhmester választásáról.

I. Inassá lehet minden törvényesen bevett vallásu ifjú: tartozik azonban a föl vétel előtt, az illető mesternél hat heti próbaidőt eltölteni, a czéhbe csak ezután vétetik föl. A fölvételi díj 1 forint 30 kr. Az inasi tanulás ideje a kenyérsütőknél, ácsoknál, kötélgyártóknál, bábsütőknél két év, a szücsőknél, aranyműveseknél, kőfaragóknál, timároknál és órásoknál négy év, más mesterembereknél különbség nélkül három év. A tanitóbér mennyiségét a czéhbiztos vagy a helyi törvényhatóság határozza meg, de az 20 frtnál több nem lehet. Ha az inas kiszabott éveit kitöltötte és ellene semmi helyes kifogás nincs, a czéh tartozik őt felszabadítani. A felsza-

badítás a czéh jegyzőkönyvébe beirandó s arról a felszabadítottnak bizonyítványt kell kiállítani, a bizonyítvány pedig csak a meghatározott alakszerűségeket tartalmazhatja. A fölszabadítási díj nem lehet több 1 frt 30 krajczárnál. A mesteremberek fiai az inaskodás idejére nézve semmi kedvezményben nem részesülhetnek, csak anyyiban nyerhetnek kedvezményt, hogy a felvétel és felszabadítás alkalmával, a megállapított díjnak felét tartoznak lefizetni.

II. Minden mesterlegény, akár mesterember fia, akár idegen, tartozik a mesteri jog elnyerése végett, tanuló helyén kívül legalább három esztendeig, sőt ha mestersége kívánja, tovább is vándorolni. A czéh köteles neki a tanulásról szóló levelet kiadni, ha munkát keres, tartoznak a legény nélkül szükölködő mesterek őt befogadni. A vándorló legény köteles megérkezésekor a szálló-helyre menni, és legfőlebb másnap a czéhmasternél jelentkezni és munkát kérni. Az ajánlott műhelyt vonakodás nélkül felvállalni tartozik. Egy legénynek sem szabad hat hónap előtt mesterének műhelyéből fontos s az előjáróság által megvizsgálandó ok nélkül kiállani, de a mesternek sem szabad időközben őt elküldeni. Ha elég nyomós ok forog fenn, akkor 14 napi fölmondás után elhagyhatja a műhelyt. Ugyanez áll a mesterre is. A legényeknek nem szabad a bérre nézve egymás között egyességre lépniök. A gyárakat vagy nagyobb szerű műhelyeket felállítani kívánó mestereknek, szabad a helybeli előjáróság tudtával, illetőleg a főkormányszék engedelmével, legényeket más helyekről is behívni s ezek csak a gyár tulajdonosától és az előjáróságtól fognak függni.

III. Ha a legény vándorlását elvégezvén, mesteremberré kíván lenni, tartozik ezen szándékát az illető czéhnél bejelenteni s okmányait annak czéhládájában letenni; ha jobbágy, akkor ura engedelmét is tartozik igazolni s az illetékes városi tanácstól a polgárjogot kérni. Ezek után köteles neki a czéh minden díj nélkül a remeket feladni; ha ezt tenni vonakodik, akkor a legény panaszt emelhet a helybeli törvényhatóságnál vagy a főkormányszéknél, a mely meghallgatja a czéhet, de ha ez egy hónap alatt nem felelne, akkor a helybeli előjáróság maga szabja ki a remeket. A remek ne kerüljön sokba, és könnyen elárusítható legyen; a czéhbiztos és az előjáróság ügyeljenek arra, hogy a legény remekelés közben ne legyen zaklatásoknak kitéve s ne szedessenek tőle a fölvigyázat örve alatt napi díjak vagy etetési és itatási költségek. A remek készi-

téséhez való eszközöket, ha a legény szegény volna, a czéh tartozik neki kölcsön adni, a remek eladási árából azonban levonhatja azokat. A remek megbíralására a czéhbiztos a czéhmesterrel egyetértve, vizsgáló mestereket nevez ki; a legénynek azonban szabad, ha első remeke hibás volt, mást készíteni, s ha ismét visszavettednék, a helybeli előjáróság engedelmével, más helyen lakó mesteremberek által megbíraltatni. A hibákat pénzen meg nem válthatni. A remekét hibátlanul elkészítő legényt be kell venni a mesterek és polgárok sorába. A mesteri díj legfőlebb 25 frt lehet, a lakomák eltiltatnak. A mesterember fia vagy azon legény, ki mesternek özvegyét veszi el, sem menthető fel az előbbi szabályok alól. A mesterek száma nem korlátozható; a gyógyszerárak és borbélyok és azon mesterek száma, kiknek czikkei az élet első szükségletei közé tartoznak, a helybeli viszonyok szerint mérsékelhető. Többféle mesterséget űző mesterek csak akkor állhatnak egy czéhbe, ha minden mesterségből vannak annyian, hogy a remekek megítélését és a többi ügyeket elláthatják. Ha az egy mesterséget űző mesteremberek száma oly csekély, hogy külön czéhet nem alkothatnak, akkor a helytartótanács engedelmével csatlakozhatnak mint fiókczéh, egy szomszéd czéhhez.

IV. A mesterlegények szövetségzése követeléseik kieroszakolására szigoruan büntettetik. A czéhgyűlés a rendetlenkedő mestereket és legényeket pénzbírsággal sújthatja, de ezek felebbezhetnek az előjárósághoz. A czéhhez tartozók katolikusok kötelesek az isteni tiszteleten megjelenni. Egy mesternek sem szabad a másik legényét elcsábitani, a vándorlásra érkezett legényt magától felfogadni; ezeket a czéhmester osztja fel. Minden mester egyenlő joggal bír. A hol czéhek vannak, ott a czéhbe nem állott mestereknek helye nincsen; a hol czéhek nincsenek, ott a földesúr engedelmével akármely mesterember is letelepedhetik, és magánosan vagy felfogadott legények által is űzheti mesterségét. Egyik mesternek sem szabad más mesterséghez tartozó műveket készíteni, az erre vonatkozó vitás kérdéseket az előjáróság, főlebbvitel esetén a helytartótanács dönti el. Az országos vásárokon kívül sem az idegen kereskedőknek, sem az idegen mestereknek nem szabad oly készítményeket árulni, melyeket a helybeli privilegiált mesteremberek is készítenek.

V. A czéhhez tartozó mesterember, legény, inas vagy mester-

ember feleségének vagy gyermekének temetésén, tartozik minden czéhbeli megjelenni. Ha a czéh igen számos tagból áll, akkor a czéhbeliek fölváltva tartoznak ezen kötelességet helyettesíteni.

VI. Az özvegy egy táblalegény felfogadása után folytathatja férje mesterségét, ha azonban férjhez megy és pedig nem czéhbelihez, akkor elveszti jogát; de ha czéhbeli legénnyel lép házasságra, azt, mielőtt teljesíti a feltételeket, be kell venni a mesterek sorába.

VII. Minden czéh köteles legalább minden negyedévenként egyszer gyűlést tartani, ezen jelen kell lennie a czéhbiztosnak is. A czéh tarthat rendkívüli gyűlést is; ha valamely czéhbeli a maga ügyét rendkívüli gyűlésen kívánja fölvétetni, köteles ezen szándékát a czéhbiztosnak bejelenteni és a czéh ládájába a mester 5, a legény 2 frtot fizetni. A czéhgyűlésen tartozik minden czéhbeli megjelenni, ellenkező esetben a gyűlés által megbírságotlatik. A mesterek és legények között fennforgó vitás kérdésekben a czéhgyűlés határoz; a végzéssel meg nem elégedő félnek szabadságában áll, a helybeli törvényhatósághoz folyamodni. A czéhgyűlésekről jegyzőkönyv vezetendő. A czéhekre a mezővárosokban a szolgabírák, a földesurak és ezek tisztjei, a királyi városokban a tanács által kirendelt tanácsbeli biztosok ügyelnek föl.

VIII. A czéh minden évben, azon a napon, melyen privilegiuma kiadatott, választ a czéhbiztos jelenlétében tartandó gyűlésen egy czéhmestert és alczéhmestert vagy szolgamestert; a választás szavazattöbbséggel történik. A czéhládának legalább két kulcsa legyen, ezek közül az egyik a czéhbiztosnál, a másik a czéhmesternél áll. A czéhládát a czéhmester kezeli, de a negyedéves gyűléseken számadást tartozik tenni. Más czéhekkel a czéh csak a czéhbiztos és a czéhgyűlés tudtával levelezhet; egyes mesterembernek tilos az egész czéhet illető dolgokról más czéhekkel levelezni. A czéhbeliek előtt ezen czikkek időről időre felolvasandók. A czéhbeli különös szokások csak úgy érvényesek, ha írásba foglalva az előjáróság által megerősítettnek; ezen szokások azonban nem ellenkezhetnek az általános szabályokkal. A törvényhatóságok de különösen a czéhbiztosok ügyeljenek, hogy a szokásos visszaélések megszűnjenek. Az 55-dik cikk tizennégyféle visszaélést számlál fel, a melyek, valamint a fel nem számláltak is, eltiltatnak.

Ferencz király kormánya szíven viselte az ipar sorsát, azt bizonyítja az ipar érdekében kiadott számos rendelet, a rajziskolák

felállítását s a mesterinasok által való látogatását elrendelő határozatok, a privilegiumokról szóló királyi rendelet, ezen rendeleteknek azonban nem sok foganatjuk volt, mert a helyhatóságok nem igen törődtek a végrehajtással. A visszaélések ezek miatt ezután is oly gyakoriak voltak, mint az előtt.

Kedvezőbb idők álltak be az iparüzésre hazánkban is, midőn a felébredt nemzet minden erejével arra törekedett, hogy kipótolja a százados mulasztásokat. Az 1830 : IV. trvczikk megalkotta a gazdasági szabadság alapját, megengedvén a jobbágyok szabad költözködését. A pozitív iparjogi alkotások között első volt az 1840 : XVII. törvényczikk: „A gyárak jogviszonyairól“, mely a lehető legszabaddabb elvekre van fektetve. Tárgyunkat ennek következő paragrafusai illetik:

1. §. A ki törvény szerint kereskedést kezdhet, szabadon gyárt is állithat fel, azaz oly intézetet, melyben ugyanazon iparkészítménynek előállításához szükséges minden részletmunkák egy fővezérlet alatt készítettnek.

2. §. Gyárak felállítására azonban képesek azon egyházi személyek is, egyenkint mint egyetemben és azon katonai szolgálatban levők is, kik ingatlan vagyonnal birnak s azon gyárt kívánnak felállítani. Ily személyek azonban kötelesek egy aláírási czimvezetőt kinevezni, kire a gyár vezérletét egyes részletében bizzák.

5. §. A gyártó intézetében mindennemű mesterséget (Gewerbe) üző segédmunkásokat szabadon alkalmazhat.

6. §. Oly gyermekeket, kik 12-ik életévöket még el nem érték, csak oly gyári munkákra lehet alkalmaztatni, melyek azonfelül, hogy egészségüknek sem ártalmasak, testi kifejlődésüket nem akadályoztatják. A gyártó azonban azokat is, kik ezen időt elérték, de a 16. évet meg nem haladták, naponta, erejükhöz mért munkára kilencz óránál tovább nem fordithatja, s ezen kilencz órai munka sem lehet folytonos, de egy órai nyugidő által félbeszakítandó.

9. §. A gyártó gyárműveit mind gyárában, mind külön boltban, a hol akarja, nagyban (in grosso) és részletesen (in détail) eladhatja s raktárt (Niederlage) szabadon tarthat.

A gyárosok és gyárak egyéb viszonyaira az 1840 : XVI. törvényczikk szabályai alkalmaztatnak. A törvény, mely a gyári üzem szabadságát tökéletesen biztosítja, idézett 5. §-ában hallgatag meg-

semmisíti a czéheknek azon kiváltságát, hogy képzett segédmunkásokat az egyes mesterségekre csak czéhtagok alkalmazhatnak. A 6. §. védeni akarja a gyermekmunkásokat s e tekintetben hazánkban ez az első törvényhozási kezdeményezés, de, valamint a későbbi törvények, úgy az is csak a papiron nyújt védelmet. A törvény jótékony hatású volt, mert a védeyleti mozgalommal kapcsolatban, az ez után következő korszakban számos gyár keletkezett.

Az önálló magyar kormány mindjárt megalakulása után egyik főadatának ismerte az iparügy rendezését. Szemere Bertalan belügy-minister már 1848. május havában adott ki két rendeletet, melyek a mesterlegények vándorlását és a szállóhelyeket szabályozták rendőri szempontból. Ezeket követte június havában Klauzál Gábor földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minister körlevele a hatóságokhoz, melyben megküldi azoknak a czéhi szabályzat módosítását tárgyaló rendeletét. Ez a „Közlöny“ (hivatalos lap) 1848. június 11-ki számában foglaltatik s a következőleg hangzik:

A földmivelés-, ipar- és kereskedési ministertől. Körlevél a hatóságokhoz a czéhi szabályzat módosítása iránt.

A czéhi ügyvitel számos visszaéléseit elhárítani és a czéheket természetes rendeltetésökre visszavezetni óhajtván, addig is, míg az általános iparrend teljesen és kimerítőleg megállapíthatatik, a fennálló czéhszabályzatnak azon módosítását bocsátom ki, melyet önök a mellékletben vesznek ezennel, elvárva önöktől, hogy e rendeletnek eszközésbe vételét egész erélylyel és gondossággal teljesítendik. Azon különösebb intézkedéseket, miket némely egyes czéhek saját viszonyai igényelnek, külön adandom ki. Kelt Budapesten 1848. június 9. Klauzál Gábor.

A „Czéhszabályokat módosító rendelet“ 107. §-ból áll. A fontosabbak a következők:

Míg az iparügy teljesen és kimerítőleg rendeztethetik, a fennálló czéhszabályok módosításául a következők rendeltetnek:

1. §. Az iparos tanulóktól, kik ezentúl „inas“ néven nem hívathatnak, szegődési díjúl csak 1 pforint vétethetik.

2. §. A tanulókat mestereik szorosán csak a mesterséghez tartozó munkákhoz alkalmazhatják, cselédi szolgálatokra sem a mesterek, sem a legények nem szoríthatják azokat.

3. §. A tanulóknak, mestereik még a mesterség körében is, csak oly munkákat adhatnak, mik korukhoz képest testi erejököt fölül

nem mulják és naponként, ha 14 éven még alól vannak 9, ha fölül, annyi órán túl, mennyi alább a segédekre nézve határoztatik meg, nem foglalkodtatják.

7. §. A tanulási idő, ha nem ad ruházatot tanulójának a mester, legfőlebb 3 esztendő lehet akármely mesterségnél, ha pedig ruházattal is a mester látja el a tanulót, a tanulási idő három esztendőnél is tovább terjedhet s egyezkedés által lesz meghatározandó.

8. A tanulók fölszabadulásának díja 2 pforint lesz.

9. §. A tanulók fölszabadítása ezentúl ekként történendik: a mester segédei közé vezetvén tanulóját, kinyilatkoztatja, miképen ez a tanulói éveket kitöltötte s ezentúl segéd, a többi segédeknek társa leszen; ugyanezt jelentendi ki a czéhmesternél is, ki az ujoncz segédet azonnal a segédek névkönyvébe mind magánál bejegyezi, mind a szállón bejegyezteti: evvel a felszabadítás be van fejezve, a felszabadított segéd azonnal belép a segédi jogok gyakorlatába. Minden egyéb eddig, a felszabadítás körül a segédek között divatozott szertartások, és lakomázások a szállókon vagy egyebütt, ezen-túlra megszüntetnek.

10. §. Minden segéd maga szabadon kereshet magának munkát, maga választhat és változtathat műhelyt és pedig akár a czéhbeli mestereknél, akár gyárakban, akár más segéd tartási joggal ellátott rokonszabkbeli vállalkozóknál, a szerint, a mint a munkaadókkal megegyeznie sikerülend. E szerint a czéheknek eddig akár szabályaikban, akár szokásaikban alapult mindazon korlátozások, mik szerint a segédeknek a czéhatya vagy szolgamesterek kijelölése nélkül műhelybe állni, mik szerint a mestereknek segédeknek magoknak vállalni nem volt szabad, mik szerint a segédnek, ha a számára kijelölt műhelybe belépni vonakodott, vagy belőle kilépett, a városból azonnal ki kell költöznie; mik szerint a gyárakban vagy nem rendes czéhbeli mestereknél töltött munkaidő a vándorlási időbe be nem tudatott stb., mindezen s ezekhez hasonló korlátozások ezennel teljesen megszüntetnek.

16. §. Szerszámokkal minden segédeit a mester látja el s ezért a munkabérből levonásokat tennie nem szabad.

18. §. A segédeknek szorosán tilalmaztatik a mester és segéd között a munkabér és ennek kifizetési módja iránt kötetendő szabad egyességet gátolni vagy megtörni, bár mi szín alatt.

19. §. Segédeitől a mester csak a mesterségi üzlethez tartozó, vagy avval kapcsolatban álló munkákat kívánhat; s ezeknél is köteles lészen azon mértékre figyelni, melyet az emberi erő általában, vagy az egyes segédek egyéni testi alkotása, megromlásának veszélyeztetése nélkül, elviselni képes. Például: hol a munkák teheremléssel járnak: ott egy mázsányinál nagyobb súlyoknak, még a leg-erősebb segédekkel is leendő hordatása tilos.

22. §. A napi munka rendes, meghatározott óraszama 11 óra, ebbe bele nem értve a reggelizés és ebéd nyugórait. E szabály alól csak azon mesterségek vétetnek ki, melyeknek munkái szabad ég alatt végeztetvén, a világosság megszünthe miatt, ennyi ideig az évrnek némely részeiben nem folytathatnak, melyekre nézve tehát az ily évszakok alatt eddig divatozott gyakorlat megtartatik. E 11 óranyi munka az, melyért a rendes munkabér fog fizettetni. Rendes munkabérért a mester hosszabb dolgozásra nem kényszeritheti segédeit. Az ezután teljesítendő munkákra nézve, szabad egyezkedés szerint alkuvandanak meg, a mester és segédje mindaz iránt, hogy dolgozzék-e, mindaz iránt, hogy minő órabérért dolgozzék a segéd?

A 27.--50. §§. részletesen foglalkoznak a szállók kezelésével, a czéhbéli mesterekből és a legényekből alakítandó bizottmány s a rendőrség felügyelete alá helyezvén azokat. Ugyanez az elv uralkodik a kórházi pénztár rendezésére vonatkozó szabályokban.

51. §. Azon segédek, kik mesterekké akarnak fölvétetni, ebéli szándékukat a czéheknek évnegyedes közgyűléseiknél jelentdik be.

52. §. A gyűlés minden egyes folyamodóra nézve azonnal egy külön remekbizottmány megalakítását határozandja el.

53. §. E remekbizottmány öt tagból álland, kettő lesz czéhbéli mester, kiket a czéhi közgyűlés azonnal kinevezend. Kettő lesz segéd, kiket a segédek, a czéhi közgyűlés után legfőlebb 8 nap alatt a szállón tartandó összegyűlekezésben választandnak meg. Az ötödik egyszersmind elnöktagot a már megválasztott 4 bizottmányi tag választandja. Ez ötödik tagul megválasztatik akár egy czéhbéli mester, akár valamely rokonszaku mester, gyárnok vagy ennek főműnöke, — akár valamely rokonszaku kereskedő, — akár végre valamely rokonszakbéli mütudós. Ha a négy tag megegyezni nem

19. §. Segédeitől a mester csak a mesterségi üzlethez tartozó, vagy avval kapcsolatban álló munkákat kívánhat; s ezeknél is köteles lészen azon mértékre figyelni, melyet az emberi erő általában, vagy az egyes segédek egyéni testi alkotása, megromlásának veszélyeztetése nélkül, elviselni képes. Például: hol a munkák teheremléssel járnak: ott egy mázsányinál nagyobb súlyoknak, még a leg-erősebb segédekkel is leendő hordatása tilos.

22. §. A napi munka rendes, meghatározott óraszama 11 óra, ebbe bele nem értve a reggelizés és ebéd nyugóráit. E szabály alól csak azon mesterségek vétetnek ki, melyeknek munkái szabad ég alatt végeztetvén, a világosság megszűnte miatt, ennyi ideig az évnek némely részeiben nem folytathatnak, melyekre nézve tehát az ily évszakok alatt eddig divatozott gyakorlat megtartatik. E 11 órányi munka az, melyért a rendes munkabér fog fizettetni. Rendes munkabérért a mester hosszabb dolgozásra nem kényszeritheti segédeit. Az ezután teljesítendő munkákra nézve, szabad egyezkedés szerint alkuvandanak meg, a mester és segédje mindaz iránt, hogy dolgozzék-e, mindaz iránt, hogy minő órabérért dolgozzék a segéd?

A 27.—50. §§. részletesen foglalkoznak a szállók kezelésével, a czéhbeli mesterekből és a legényekből alakítandó bizottmány s a rendőrség felügyelete alá helyezvén azokat. Ugyanez az elv uralkodik a kórházi pénztár rendezésére vonatkozó szabályokban.

51. §. Azon segédek, kik mesterekké akarnak fölvétetni, ebbeli szándékukat a czéheknek évnegyedes közgyűléseiknél jelentdik be.

52. §. A gyűlés minden egyes folyamodóra nézve azonnal egy külön remekbizottmány megalakítását határozandja el.

53. §. E remekbizottmány öt tagból álland, kettő lesz czéhbeli mester, kiket a czéhi közgyűlés azonnal kinevezend. Kettő lesz segéd, kiket a segédek, a czéhi közgyűlés után legfőlebb 8 nap alatt a szállón tartandó összegyülekezésben választandnak meg. Az ötödik egyszersmind elnöktagot a már megválasztott 4 bizottmányi tag választandja. Ez ötödik tagul megválasztatik akár egy czéhbeli mester, akár valamely rokonszaku mester, gyárnok vagy ennek főműnöke, — akár valamely rokonszaku kereskedő, — akár végre valamely rokonszakbeli mütudós. Ha a négy tag megegyezni nem

tudna, az elnököt a jelentés beadása után 24 óra alatt az illető hatóság nevezi ki a megjelölt szakokból.

57. §. Nem forogván fenn a mesterségi irományok körül semmi kérdés, a remek bizottmány, egyetértőleg a remeklővel, meghatározandja a megkészítendő remeket. A remeknek pedig olyan tárgynak kell lennie, mely az illető czéhbeli mesterek egyike vagy másikának műhelyében épen megrendelve van, s valóban folyó, kelendő, nem pedig valamely mesterséges látdarab (Schaustück). És kellend három, de egymástól különböző, különféle darabot a remeklőnek kijelölni, ki azokból egyet a megkészítendőt, maga választandja ki.

62. §. A remekkészítési idő alatt a felügyelést, a remekbizottmány tagjai egymással felváltva teljesítendik; a felügyelésért azonban és általában egész eljárásukért semmi díjt nem veendnek, semmi a remeklő rovására eshető ellátást nem követelhetnek.

63. §. A remekbirálatnál a remekbizottmányi tagok egyenlő szavazattal birandnak; a szavazatok általános többsége határoz.

64. §. A remekbizottmány birálatának eredményét, az ítéletet indokaival együtt írásba foglalandja, kijelentvén abban, itéli-e remeklőt képesnek arra, hogy mester legyen vagy nem.

66. §. A hatóság vevén az ítéletet, határozatilag kijelentendi, szintén 24 óra alatt, hogy a remeklő mesterjogi gyakorlatának hatósági szempontból semmi ellent nem áll.

A 68.—69. §§. azon eljárást szabályozzák, ha a remeklő e bizottság ítéletével nincs megelégedve.

70. §. A 66. §. értelmében kiadott hatósági végzés kézbesítése után, a czéhmester felszólítandja a remeklőt, hogy a mester díjat fizesse le.

71. §. E mesterdíj sehol, semmi czéhnél, semmi szin alatt nem lehet több 10 pfrtnál, mely a czéhládába tétetik, tehát az új mester nem tartozandik fizetni bejelentési díjt, hibaváltságot, biztosí felügyelői díjakat, remeklési helybért, nem fizetend lakomát, de nem köteleztethetik a hatóság által sem, hogy a helybeli jótékony intézetekre vagy bármi czélokra fizessen.

73. §. Az új mester pedig mesterdíjának lefizetése után, azonnal megkezdheti a mesteri jogokat egész teljességökben gyakorolni.

74. §. Eleje véletvén a lehetőség szerint minden, a mesterré levés körül eddig divatozott visszaélésnek és akadékoskodásnak : azok, kik bár még nem mesterek, eddig saját kezökre segédekkel dolgoztak, az eddig ugynevezett koutárok, utasittatnak : hogy e szabályok kihirdetésétől számítva, fél év alatt igyekezzenek mesterré levésöket, a fölebbi módon kieszközölni. Addig, mig ez a kitüzött félév alatt megtörténik, azon állapotban hagyatnak meg, melyben öket e szabályok kihirdetése érendi.

75. §. Ha a kitüzött félév alatt mesterré levésök iránt a szükséges lépéseket megtenni elmulasztották volna, vagy irántok a remekbizottmányi eljárás a féleven túl függöben maradna : a segédekkel dolgozást a félév után csak ugy folytathatják, ha erre az illető ministerium folyamódásilag előterjesztendő körülményeik tekintetbe vétele mellett, megadandja az engedvényt.

76. §. Jövöben, mivel a saját kézre, de segédek nélküli dolgozás senkinek meg nem tiltathatik, azon segédek, kik igy akarják üzletüket gyakorolni, ha még lakhatási joggal nem birnának, előbb ugyanezt megszerezni, de vállalkozásukat azután a hatóságnál csak bejelenteni tartozandnak.

77. §. Ha pedig a jövöben a segéd saját kezére, de egyszersmind legényi segedelemmel akarna dolgozni : ezt csak ugy teheti, ha erre az illető ministeriumtól engedvényt nyerend, de a mely csak rendkívüli esetekben fog megadatni.

81. §. Az engedélyezettök a következő mesteri jogokkal nem élhetnek : a) Segédek körlátlan számmal nem, hanem csak a nyert engedmény szerint fogadhatnak. b) Általában nem tarthatnak tanulókat. c) Czimtábláikon magukat mestereknek nem nevezhetik, csak nevüket és üzletük ágát írhatják ki, pl. N. N. szabó. d) Nyilt boltot nem tarthatnak.

82. §. A saját kezökre dolgozó segédek pedig a segédi jogok élvezetében maradva, mesteri jogokat nem gyakorolhatnak ; sem tanulókat, sem segédek nem tarthatnak, s munkájoknál legfölebb hitvesök és gyermekeik segedelmével élhetnek.

A 84.—106. §§. a czéhláda kezeléséről, a mesterek és alkalmazottjaik között felmerülő peres ügyek elintézése czéljából választandó münökszékekről, az ezek előtti eljárásáról, a czéhek gyűléseiről tartalmazznak szabályokat.

107. §. A régi czéhszabályok, mennyiben vagy a törvények, vagy ezen rendelet által meg nem változtattak, épségökben megmaradnak.

Az iparügynek megígért rendezését azonban megakadályozta az önvédelmi harc. Midőn a nemzet léte állott kockán, háttérbe kellett szorulni, minden bármily fontos ügynek is. Az absolut osztrák kormány, mely különben is egy általános ipartörvény készítésével foglalkozott, az iparjogra vonatkozólag nem alkotott új szabályokat, e tekintetben maradt minden a régiben, mignem 1859. decemberében nálunk is ki nem hirdették az iparrendtartást, melynek fontosabb határozatait fentebb ismertettük. A czéhek megmaradtak, de elvesztették az iparüzésre befolyásukat; az iparüzés joga nem korlátok nélkül ugyan, de szabaddá vált. *)

III. Fejezet. Az 1872-ki ipartörvény.

Alig alakult meg a magyar felelős kormány, már is érkeztek az ország minden részéből kérvények, melyek az iparügynek törvényes szabályozását sürgették; az országgyűlés képviselő házához száznál több kérvényt intéztek részben a helyhatóságok, főleg azonban az iparos társulatok. Az utóbbiak tulnyomó része azt is kérte, hogy az ipar önálló üzése a szakképzettség rendes igazolásától, próbadarabok bemutatásától tétessék függővé, ezenkívül mondassék ki, hogy minden iparos köteles társulatba lépni.

A kormány komolyan foglalkozott az ügygyel s a javaslatot az osztrák iparrendtartás és az észak-német szövetségi ipartörvény alapján elkészítette, úgy hogy midőn 1869. június 15-dikén Gonda László képviselő interpellálta a kormányt, vajjon várhatni-e legközelebb az iparszabadság rendezését, Gorove István földmívelés-, ipar- és kereskedelmi minister azon nyilatkozatot tehetett, hogy a javaslat készen van és legközelebb vagy az őszi időszakban be fog

*L. az egész fejezetre nézve : Történettudományi pályamunkák. Kiadja a magyar tudós társaság. Az ipar és kereskedés története. Magyarországon, a 16. század elejétől. Kossovich Károly és Horváth Mihály pályanyertes értekezései. Buda. 1842. — Horváth Mihály : Kisebb történelmi munkái. III. k. Pest. 1868. — Extractus benignarum resolutionum regiarum etc. concinnati et editi per Ignatium Kassies. Bécs. 1835. — Közlöny (hivatalos lap) 1848. évf.

nyújtatni. A képviselőház ezután nemsokára eloszlott, s e miatt a javaslatot csak az őszi ülésszakban, 1869. október 21-én nyújthatta be a minister. A benyújtott törvényjavaslat öt fejezetre és 116. §-ra oszlik. A javaslat fontosabb, a törvényhozás által módosított szakaszai a következők :

1. §. A magyar korona területén mindenki, a ki 20-ik évét betöltötte, nemre való tekintet nélkül, bármely iparágat, melynek gyakorlását a törvény engedélyhez nem köti, bárhol önállóan és szabadon gyakorolhat.

5. §. A következő iparágak gyakorlása az illetékes hatóság külön engedélyéhez van kötve, u. m. : a) Azon ipar, mely az irodalom vagy művészet tárgyainak sokszorosításával foglalkozik. b) Az a) alatti ipar készítményeit magában foglaló kölcsöntárak felállítása. Ezeken kívül mindazon iparágak, a melyek a jelenlegi törvény 5. §-ban vannak felsorolva és az építést önállóan folytató kőműves és ácsmester foglalkozása.

6. §. Az 5. §-ban felsorolt iparágak engedélyezésénél az 1. és 2. §§-ba foglalt általános feltételeken kívül, a következő szabályok szolgálnak zsinórmértékül. Következnek a közbiztonsági és erkölcsi feltételek, a melyek teljesítése követeltetik. A kőműves- és ácsmesterségnél, a kéményseprésnél, a tüzi játékszerek készítésénél az engedélyezés csak akkor történhetik, ha az illető azt, hogy a kérdéses iparágban gyakorlati ismereteket szerzett, bizonyítványilag kimutatja. Ezen és az 5. §. alatti iparágak engedélyezésénél, a helybeli szükséglet és a rendőri felügyelet is szem előtt tartandók.

62. §. Minden iparossegéd tanonczai bizonyítványa alapján, a hatóságtól kiadandó munkakönyvvel tartozik magát ellátni, melybe a szerződésileg kikötött feltételek, a mesterek nevei, kiknél munkában állott, s a nálok töltött idő tartama a mesterek sajátkezű aláírása mellett bejegyzendő. A segéd magaviseletére nézve, a munkakönyvben minden észrevétel mellőzendő.

74. §. A segédek kötelezhetők arra, hogy a betegsegélyezési és temetkezési költségek céljából fennálló vagy ezentul felállítandó alapok növelésére bizonyos járulékot fizessenek. E járulék maximuma a társulat indítványára hatóságilag állapittatik meg. — Oly segédek, kik valamely iparos társulathoz tartozó iparosnál dolgoznak, csak az illető segéd alapjához tartoznak járulni. — Az ipar-

üzök kötelesek a meghatározott illetékeket, a nálok dolgozó segédek- és tanonezokért megfizetni, de fel vannak jogositva, ezen összegeket tőlük ismét beszedni.

82. §. A rendes munkaidő gyárakban 24 óránként 12 óra.

88. §. A gyármunkásoknak betegség vagy szerencsétlenség esetében leendő gyámolítása tekintetéből, a gyártulajdonos köteles a munkások hozzájárulásával vagy telepénél önálló segélypénztárt felállítani, vagy a mennyiben erre a munkások száma elégtelen volna, egy már fennálló ily pénztárhoz csatlakozni.

93. §. Az ipartársulathoz nem tartozó iparosok is kötelezhetők az ipartársulat által felállított szakiskolák fõntartásához hozzájárulni.

A képviselõház az osztályokhoz utasította a javaslatot, a melyek azt tûzetesen tárgyalták. Az osztályok elõadóiból alakult központi bizottság is behatóan foglalkozott a javaslattal, szakértõket hívott meg; a tárgyalás alatt a kormány több fejezetet módosított s az így megváltoztatott javaslatot, Érkövy Adolf, a központi bizottság elõadója 1870. márczius 18-án benyújtotta a háznak. A javaslat tárgyalásra nem tûzetett ki, aludt az egész ügy, mig november 17-én Gyõrffy Gyula azt nem indítványozta, hogy az új tárgyalás végett adassék ki egy 15-ös bizottságnak. A ház Szlávy József minster fõlszólalása után azt határozta, hogy a javaslat akkor vétetik föl újra, ha a minster beterjesztheti a községi törvény elkészültétõl függõvé tett módosításokat. 1871. június 11-én Gyõrffy Gyula megújítja indítványát a 15-ös bizottság kiküldése iránt, majd szeptember 16-án interpellálja a ministert, hogy szándékozik-e a községi törvények elkészültétõl függõvé tett módosításokat, még az ülések elnapolása elõtt benyújtani. Szlávy József még ugyanazon ülésen azt felelte, hogy a módosítások készen vannak; szeptember 20-án pedig benyújtotta azokat.

A képviselõház 1871. szeptember 22-én elhatározta, hogy a javaslatot tárgyalás végett egy 15-ös bizottságnak adja ki, a melyet szeptember 25-én meg is választatott. A 15-ös bizottságba megválasztottak: Érkövy Adolf, Philippovics Simon, Falk Miksa, Ranicher Jakab, Mátyus Aristid, Gyõrffy Gyula, Horn Ede, Vidacs János, Móriéz Pál, Királyi Pál, Perczel Béla, Wahrmann Mór, Stoll Károly, Gorove István, Chorin Ferencz, Éber Nándor, Házmán Ferencz, Szentpály Jenõ, Helfy Ignác, Korizmics László, Pulszky

Ágost. A 15-ös bizottság az érdemleges tárgyalást október 11-én kezdte meg s Horn Ede indítványára törölte a javaslat 194. §-ából azt, hogy az ipartörvény keretébe nem tartoznak a kereskedők, a nyilvános mulatságok és színi előadások. Az 1. §-nál törölte a bizottság a „20 éves“ kitétel, mellőzte egészen az 5. §-t, mely azt tartalmazta, hogy bizonyos iparágakra az iparhatóság csak a kormány beleegyezésével adhat engedélyt s ezt Györffy Gyula indítványára a mai törvény 5. §-ával helyettesítette. A 34. §-nál törölte a bizottság azon határozatot, hogy az iparosok csak saját vagy hasonló iparcikkek elárusításával foglalkozhatnak, mellőzte a 36. §. azon intézkedését, mely a vendéglősöket árjegyzékük kifüggesztésére kötelezi, hasonlóképen azon rendelkezést, hogy a hus- és kenyérművek kifüggesztett árai 8 nap előtt fel nem emelhetők. Elvetette a bizottság a munkakönyveket, kihagyta a 97. §. azon részét, mely följogosítja a hatóságot, hogy az ipartársulatok minden gyűlésén képviseltethesse magát. A bizottság több új határozatot iktatott be, melyek védik a munkásokat a munkaadók önkénye ellen, hasonlólag az iparüzést a hatósági rendszabályozás ellen. A bizottság előadója Érkövy Adolf, november 9-én terjesztette be jelentését, mely a bizottság módosításait tartalmazza, indokolás nélkül. A ház Györffy Gyula indítványára kitűzte a javaslat tárgyalását, mely november 18-án kezdődött meg.

Az általános tárgyalásnál csak három képviselő emelt szót. *Érkövy* Adolf előadó utalt a szabadelvű ipartörvény megalkotásának szükségére s vázolta a bizottság működését, röviden indokolva a tett módosításokat.

Ranicher Jakab kitünő beszédben vázolja az iparjog fejlődését és kimutatja, hogy az iparosok félelme alaptalan. „Hiszen maga a sok panasz, melyet különösen a kisebb kézművességtől hallani, mi más, mint segítség utáni vészkiáltás, csak hogy nem ott keresik a menekülést, hol az egyes-egyedül található : a képzettségben, a tudásban, a munka és mozgathatás teljes szabadságában. Azonban ha akarnók és tudnók is a kézművesség e részbeni óhajainak teljesítésével a czéhrendszert erős oltalmunkba venni : bizonyára csakhamar mind e panasz sokkal nagyobbá, a biztos romlástól leendő megmentési kísérlet még nehezebbé válnék ; mert a roppant haladás, mely a természettudományok segítségével a vegytan, műtan és gépészet terén hódítóként szakadatlanul tovább és tovább terjed :

a szabad iparüzletnek külföldön és a Lajtán túl oly eszközöket nyújt kezébe, miket benn honunkban a czéhbéli kézműves vagy épen nem, vagy csak igen tökéletlenül használhat fel, minthogy mindenütt korlátra akadva és szorítottva, általa a nagy ipar benyomulása ellen fegyvertelen, egészen védtelen marad. Már is nem kevés száma czéhiparunknak, meggyőződve okszerűbb üzletmód által, elnyomva másrészt a gyártól és géptől, csaknem egészen elenyészett, mások bér munkásokra süllyednek le, sokan után menendnek s pedig annál hamarább, minél tovább kötvék meg kezeik.

Nyugodjék bármily sovárul rende érdemes történetén a kézműves szeme, tekiutsen bármily részvétellel vissza a multra, mikor a czéhek nagy politikai és mély erkölcsű jelentőséggel birván, mesteri tilalmi joguk ótalmában kevesebb gonddal élhettek munkaszakmájukból: ez az idő vissza nem hozható többé, minél fogva belátandja az értelmes kézműves is, hogy boldogulása a már hatástalanokká vált czéhtörvényeken kívül keresendő.

Csak önmagában, saját erejében s ha ez nem elegendő, szabad társulatok alakításában lelheti az ipar szilárd támaszát, szebb jövője biztosítékát. Nem fog veszteni, csak nyerni; a szabad társulásból támadnak fel a jövődöbéli hatalmasabb czéhek. Hangsúlyozza az állam kötelességét szakiskolák felállítására körül. Ez a szigorú kötelesség annyival inkább reá háramlík, hogy a képződési eszközök: szakiskolák, műtani és művészeti intézetek, mütárak és mintagyűjtemények, mindenki számára hozzáférhetők legyenek; gondoskodják arról, hogy a polgároknak, kiknek a törvény megadja a munkaszabadságot, alkalmuk is legyen megtanulni, miképen kell dolgozniok.*

Horn Ede eláll a szótól, miután a javaslatban foglalt elveket minden oldalról elfogadják.

Ezzel az általános vita befejeztetett és a javaslat a részletes tárgyalás alapjául egyhangulag elfogadtatott. A részletes tárgyalásnál az 1—3. §§. csekély vita után jelentéktelen stularis módosítással elfogadtattak. A 4. §-nál a szakasz végére Pest város kérvénye alapján Királyi Pál a következő bekezdést indítványozta: „Azon hatóságoknak, melyek kimutatják azt, hogy területükön oly jótékony közintézetek vagy pénztárak állanak fennu hatósági kezelés alatt, melyek által szegény iparosok segélyeztetnek, vagy ipari közcélök mozdittatnak elő: ezen közintézetek javára a helyi körül-

ményekhez mért ipardíjak szedését az ipar- és kereskedelmi ministerium engedélyezheti.“ Pest város kifejti kérvényében, hogy ott 1840 óta azok, kik önálló ipart kezdenek, mérsékelt díjat fizetnek, a melyekből befolyó összeg, évenként mintegy 24,000 frt a városi szegényház, az árvaház s a szegény iparosokat segélyező Albrecht-Hildegárd alap között osztatik meg. A Királyi által ajánlott módosítást pártolják Patrubányi Gergely és Mátyus Aristid, ellenzik Horn Ede, Tisza Kálmán, br. Simonyi Lajos és Szlávay József minister, a ház elvetette azt.

Az 5—33. §§. részben változatlanul, részben csekély módosítással fogadtattak el. A 33. §. Irányi Dániel, Nehrebeczky György és Halász Boldizsár felszólalása után Tisza Kálmán stylaris módosításával fogadtatott el. A 34—38. §§. változatlanul megszavaztattak. A 39. §-nál „Tanonczt tartani minden iparosnak szabad, ha tőle e jog el nem vonatott,“ az utolsó hét szó kihagyatott. A 40—44. §§-ok részben változatlanul, részben irályi módosítással fogadtattak el, ezen utolsó szakasznál elvettetett Irányi Dániel azon módosítása, hogy a 14-ik évüket be nem töltött tanoncok naponként csak 9 órai, a 14-ik évüket betöltöttek 10 órai munkára kötelezhetőek. A 45. §-nál Irányi Dániel a következő szerkezetet ajánlja : „Éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 5 óráig, nők és 16 éven alóli tanoncok általában nem alkalmazhatók ; oly iparágaknál azonban, melyek üzlete éjjeli munka nélkül fennakadást szenvedne, az iparhatóság — tekintettel a tanonc testületiségére — megengedheti, hogy 16 éven alóli, de 14 évesnél nem fiatalabb finemü tanoncok a 44. §-ban megszabott munkaórákat legfőlebb 3 óra hosszát, éjjeli munkában dolgozzák le.“ Madarász József, Horn Ede pártolják a módosítást, Szüllő Géza, Érkövy Adolf ellenzik azt, a szöveg változatlanul fogadtatott el.

A 46—57. §§. részben változatlanul, részben irályi módosítással fogadtattak el. Az 57. §-nál elfogadtatott Ghyczy Kálmán következő javaslata : „Az iparos a kötött szerződés megszűntével, a munkából kilépő segédnek, a közöttük fennállott szerződési viszonynak megszüntéről, bizonyítványt adni köteles.“ Az 58—70. §§-ok részben változatlanul, részben csekély módosítással fogadtattak el. A 71. §-nál az első bekezdés helyett Irányi Dániel a következő szöveget ajánlja : „A törvényes munkaidő naponként 12 óra, mely közben délelőtt és délután egy fél, délután

pedig egy óra szünidő engedendő. Vallásuk ünnepe napjain, a munkásokat munkára kötelezni nem lehet.“ Az eredeti szöveg maradt. A 72. §. Madarász József következő módosításával fogadtatott el: „A gyáros köteles munkása bérét készpénzben hetenként kifizetni.“

A 73—76. §§. változatlanul szavaztattak meg. A 77. §-nál hosszabb vita után, melyben Irányi Dániel, Fest Imre, Majoros István, Madarász József, Várady Gábor, Szlávay József, Simonyi Ernő, Mukics Ernő, Stanesku Imre, Tisza Kálmán, Patay István, Helfy Ignác, Hoffmann Pál, Lázár Ádám, Csernátony Lajos, Kállay Ödön, Horn Ede, Csiky Sándor, Miletics Szvetozár, Györffy Gyula, Érkövy Adolf és Ghyczy Kálmán vettek részt, elfogadtatott névszerinti szavazás után a 15-ös bizottság előterjesztése (a szakasz jelenlegi első bekezdése), Várady Gábor módosítása (a jelenlegi második bekezdés) és Tisza Kálmán módosítása (a szakasz harmadik bekezdése). A 77—91. §§-ok nagyobb vita nélkül részben változatlanul, részben csekély módosítással fogadtattak el. A 92. §-t Tisza Kálmán ajánlotta mint új szakaszt, a mi egyhangulag elfogadtatott. A 93—95. §§-ok eredeti szövegükben fogadtattak el, a 96. §. nagyobb vita után szintén változatlanul meghagyatott. A 98. §. utolsó bekezdése, a Szlávay József által ajánlott jelenlegi szerkezetben fogadtatott el.

A 100—102. §§. stylaris módosítással, a 103. §. Halmosy módosításával, hogy szurassanak be ezen szavak: „Az első folyamodásu iparhatóságok előtt“ fogadtatnak el. Nagyobb vita fejlődött ki a jelenlegi 105. §. n) pontjánál, mely arról szólt, hogy az irodalom vagy művészet tárgyainak sokszorosításával foglalkozó iparágak (könyv-, réz-, aczél-, fa- és nyomdák), s az időszakos lapok kiadása „a jelen törvény alá nem esik“, Györffy Gyula ennek kihagyását indítványozza, a mi el is fogadtatott s e helyett a jelenlegi 104. §. 2-ik bekezdése szuratott be a törvénybe. A függőben hagyott szakaszok tárgyalásánál elvetette a ház Irányi Dánielnek azon javaslatát, hogy a 87. §-hoz (jelenleg 88. §.) illesztessék a következő bekezdés: „Súlyos mulasztás esetében és ha a szenvedett sérülés egy hónapnál hosszabbra terjedő munkaképtelenséget vonna maga után vagy ha épen életét vesztette a segéd, munkás vagy tanoncz, az iparos vagy gyáros, a kárpótláson és birságon felül egy hónaptól két évig terjedhető fogsággal is büntetendő az illető bíróság által. Az

első esetben a sérült vagy képviselőjének panaszára, halál esetében hivatalos utóindítandó a kereset." A tizenötös bizottság ajánlatára elfogadtatott a 88. §. jelenlegi d) pontja. A képviselőház november 25-én végleg megszavazta a javaslatot, melyet csekély módosítással a főrendiház is elfogadott december 5-én tartott ülésében. A képviselőház 1872. januárius 22-én tartott ülésében hozzájárult a főrendiház módosításaihoz s a javaslat 1872. februárius hó 27-én szentesített. A földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister április 5-én kiadta a törvény végrehajtására vonatkozó és az összes törvényhatóságokhoz intézett körrendeletet, s így az a mondott napon tényleg életbelépett.

A törvény a legteljesebb mértékben biztosítja a kereseti szabadságot, az ipar gyakorlására vonatkozó határozatai a legtágabb tért engedik az egyéni tevékenységnek, a melyet nem korlátozhat sem hatósági, sem hivatalnoki önkény. A mi megszorítás erre vonatkozólag a törvény 5. §. és 33—36. §§. foglaltatik, azt a fennforgó köztekinetek kielégítőleg indokolják. A törvény 84. §. kimondja, megegyezőleg a német törvény 143. §-ával, és ellentétben az osztrák törvény 131. és 138. §§-aival, hogy az „iparüzhetés jogától senki, sem birói ítélet, sem közigazgatási határozat által meg nem fosztható“, és ezzel megadja a kereseti szabadságnak a legfőbb törvényes szentesítést. A 8—22. §§-ban foglalt szabályok ellen lényegesebb kifogás nem tehető, helyesek a 23—25 §-ban foglalt határozatok is.

A III. fejezet, mely a segédszemélyzetről szól, egyes szakaszok kivételével, az életben nem valósult meg. Ennek okait a részletekben alább fogjuk kifejteni, általános és főokul itt csak arra hivatkozhatunk, hogy a törvényben kijelölt első fokú iparhatóság az e szakaszban foglalt teendők legnagyobb részének kivételére nem bizonyult alkalmasnak. A 40, 43—45, 65, 69—70, 75. §§. egyáltalában nincsenek, a 41, 67, 68, 71. §§-ok pedig csak részben vannak végrehajtva. Az ötödik és hatodik fejezet egészben véve czélszerűnek mutatkozott, egyes észrevételeinket a részleteknél fogjuk előadni.

A kormány, melynek a törvényt végre kellett volna hajtania, nem volt tisztában azzal, mi az ő feladata az ipartörvénynyel szemben. Világosan kitűnik ez a törvény végrehajtása ügyében kibocsátott rendelethől. Ez a rendelet, a melynek egy korszakalkotó törvény életbelépését kellett volna előkészítenie, oly gyarló, a mi-

lyennel hasonló törvényt sehol nem kísérték. A rendelet főleg az ipar megkezdése körüli eljárással, az ipartelepek engedélyezésével, a kéményseprési ügy, a husmérés szabályozásával, a czéhek megszüntetésével és az iparbizottságokkal foglalkozik, a törvény többi szakaszainak végrehajtását a következő szép óhajtással üti el „Az egyes törvényhatóságoktól fog függni nagy részben, hogy helyesen értelmezve a törvény egyes tételeit és kellő erélylyel, de egyszersmint kellő tapintattal és a létező érdekek lehető kimélésével hajtva végre annak intézkedéseit — egyfelől az ipar-természet szerinti fejlődésének, az ezt előmozdító tényezők lehetőleg szabad szövetkezésének és az iparos értelmiség emelkedésének útjában álló akadályokat elhárítsa, másfelől az ipar fejlődésére és haladására nélkülözhetlen oltalmat biztosítsa.“ A kormány a törvény végrehajtását teljesen a törvényhatóságokra bízta, azok pedig nem tettek a végrehajtás érdekében semmit. Így a rendeletben említett ügyeket kivéve, a törvényből épen csak annyi van megvalósítva a mennyit az érdeklettek akartak ; a törvényhatóságok eljárásában csak az az egy czél-szerű volt, hogy legalább ezek megvalósítása elé nem gördítettek akadályokat.

A mi közérdekű korlátozása van az iparüzés gyakorlásának, tehát a III. fejezetben foglalt összes intézkedések, azok közül egyetlen egy sem valósított meg a törvényhatóságok által. Így a törvény egyik főczélja teljesen meghiusított, úgy hogy az iparüzés módja tényleg korlátlan.

A kereseti szabadságot illető határozatok megvalósultak s azok képezik ma az iparjogot. A törvény ezen határozatai egészben véve üdvöseknak bizonyultak, mert iparunk fellendülését nem akadályozták meg, mondhatnók talán azt is, hogy az ipar fejlődését előmozdították, de ezt a hatást a szükséges pontossággal kimutatni nem lehet. Az ipartörvénynek nem is az a czélja, hogy az ipar fejlődését előmozdítsa, a törvény megfelel czéljának, ha a fejlődés elé nem gördít akadályokat, ha megadja azt az alapot, a melyen az egyéni tevékenység szabadon mozoghat. Ennyiben mondhatjuk bátran, hogy a törvény bevált.

Ha az ipartörvénytől azt követelik, hogy positiv hatással legyen az ipar fejlődésére s ezen szempontból ítéljük meg annak eredményeit, mint nálunk igen sokan még a szóvivők közül is teszik, akkor azt hisszük, hogy olyat követelnek a törvénytől, a mit az

sehol nem szült, mert nem szülhet. Az ipar fejlődését első sorban az egyének, azután a társadalom és az állam mozdíthatják elő, a törvény csak annyiban, hogy nem akadályozza meg. Megfelelnek arról, hogy az iparjog és az iparpolitika egészen különböző két dolog. Az iparjog tekintetében nincs más feladata az államnak, mint oly szabályokat alkotni, a melyek lehetővé teszik az iparüzést, de ügyelnie is kell azok végrehajtására. Az iparpolitika azonban legalább nálunk határozottan azt kívánja, hogy az állam cselekvőleg hasson az ipar fejlődésére. Előre haladottabb államokban talán nem igényli az ipar az állami beavatkozást és támogatást oly mértékben mint nálunk, de hazánkban szükség van rá. A kormány egész a legujabb időig nem birt ennek a tudatával sem, és báró Kemény Gábor volt földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszternek és Matlekovics Sándor államtitkárnak az épen egyik legnagyobb érdemük, hogy e téren fölismerték, mi az állam kötelessége.

A fokozatos fejlődés hazánkban minden téren megszakadt a háromszázados török uralom következtében. Míg más országokban a fejedelmek a mezőgazdaságot, ipart és kereskedelmet fejlesztették, az alatt hazánkban a törökkel kellett küzdenie, e miatt nem mehetett át nálunk a termelés egyetlen ága sem azon a nevelési processusra, a melyen átment a nyugaton mindenütt, részben még Ausztriában is. Midőn ez a nevelés, mert másnak alig nevezhetni, Mária Terézia és József alatt a legszebb sikerrel megkezdődött, ismét közbejött egy huszonöt éves korszak, a mely alatt a háboru zaja miatt stagnált minden. Az ezt követő korszakban a fejedelem nem intézhette többé az ország ügyeit azzal az abszolút hatalommal, a melylyel a két megnevezett uralkodó tényleg intézte, a kormány nem is úgy fogta fel hivatását, mint elődei alatt, úgy hogy a mi ez alatt történt az ipar fejlesztésére, azt a gyenge társadalom tette. Az önvédelmi harcot követő tizennyolcz év is meddő volt e tekintetben, és csak a legujabb korban vert gyökeret az a belátás, hogy a mit elmulasztottunk, habár hibánk nélkül is, pótolnunk kell. Az a mi a kormány részéről most hazánkban történik, változott alakban ugyanaz, a mit a francia kormány tett Colbert alatt, s erre valóban szükségünk van.

Az ipari fejlődésben nincs ugrás, ha mi ipart akarunk, és ki ne mondaná, hogy akarunk kell, akkor nekünk is azon az uton kell járnunk, a melyen az előrehaladottabb nemzetek végig halad-

tak. Először a munkakedvet kell felébreszteniünk, azután munkakerőket nevelniünk, a vállalkozó kedvet támogatniunk, a többi azután jön lassanként — de nem magától. Ez az iparfejlesztés igen fáradtságos és hosszantartó, de egyetlen biztos módja. Mindebben az ipar szabadság csak előnyünkre lehet; a változott viszonyok mégis nehezebbé teszik a nevelés nagy munkáját, mint az a múlt századokban volt*).

---

*) L. e fejezetre nézve : Az 1869—72. országgyűlés naplóját és irományait. — Az új ipartörvény. 1872. (Hivatalos kiadás.) — Magyarországi rendeletek tára 1872. VI. füzet.